

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

C. F. Rickstedt
Lönköping Röd

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1883.

25:e årgången.

2:a häft.

Innehåll:

	Sid.
5. <i>Om kvinnans värnepligt för hemmet</i>	49.
6. <i>Ballad af Jonas Lie</i> . Öfvers. af E. Wl.	58.
7. <i>Litteratur för uppfostrare</i> . II. Oscar Svahn, Lärobok i väl- läsning, m. fl. af Lll.	61.
8. <i>Ett hem</i> . Poem af Octavio Beer.....	66.
9. <i>Från en studieresa i Vermland</i> . IV. Dalby, Ofvansjöbygden. Riksdagsmannens hem. Kong Marit. Olagubben. Hem- seder och språkbruk. Återblick. Af <i>Esselde</i>	68.
10. <i>Om några nya diktsamlingar</i> . Religiösa sånger af <i>Alecyone</i> <i>Adlersparre</i> . Anm. af <i>Esselde</i>	93.
11. <i>Några biografiska ådrag ur Carmen Sylvas lif</i> , af C. H--rg.	103.
12. <i>Sorgen</i> . Ur Leidens Erdengang af <i>Carmen Sylva</i>	108.
13. <i>Program till föredrag om kvinnofrågan</i>	112.

STOCKHOLM,

KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

5. Om »qvinns värnepligt för hemmet».

I.

Det ämne, hvilket i en skrift af den berömda skolföreståndarinnan Fröken Zahle i Kjöbenhavn fått det vackra uttryck, som vi begagnat till öfverskrift i denna uppsats, har helt nyss framkallat märkliga yttranden, så väl inom den danska som inom den svenska pressen. I Danmark är det den ofvannämnda högt aktade Skolbestyrerinden, som i ett sedermera från trycket utgifvet föredrag i privat pedagogisk Selskab tager till orda i saken.*) Hos oss är det signaturen *Robinson*, som i den nya, mycket lofvande Upsalatinningen *Fyris***) uttalar sina åsikter om hempligterna och qvinnouppfostran i deras förhållande till den nya ställning, hustrun kommer att i ekonomiskt hänseende intaga, i mån som äktenskapslagarne reformeras i tidsenlig riktning.

Att i korthet redogöra för dessa uttalanden, för att sedan, vid en jämförelse dem emellan, söka utleta det berättigade hos båda, och de resultat, hvartill de kunna leda, är afsigten med följande uppsats.

Fröken Zahle har med glädje helsat de framsteg i riktning så väl af intellektuel utveckling som af praktiskt sjelfförvärf, som senare års lagstiftning beredt Danmarks qvinnor.

*) Om Kvindens Uddannelse, II. Et par ord til Overvejelse af N. Zahle. Kjöbenhavn 1883.

**) N° 13. Något nytt i qvinnofrågan. II.

Hon ser med nöje, att de kunna aflägga examen artium och följa föreläsningarne vid universitetet. Så ock att de kunna finna anställning vid telegrafer och banker samt i magistraten, att åtskilliga fackskolor för qvinnor uppstått, samt slutligen att »den almindelige Forberedelsesexamen» öppnat för dem hufvudporten till allt flera lefnadsvärf, som förr endast varit männen förbehållna. Fröken Zahle har också gradvis lämpat sitt eget skolsystem efter de nya berättigade emancipationssträfvanden, som framkallat dessa reformer.

Men Fr. Zahle erinrar, att man vid allt detta icke får förlora ur sigte det glädjande faktum, att *flertalet af våra flickebarn dock sluta med att blifva hustrur och mödrar*. Hon är med om, och vill göra allt sitt till för att danska qvinnor må kunna med arbete vinna en nog sjelfständig ställning för att icke behöfva gifta sig för utkomsten. De finnas, hvilka mena, att *det lyckligaste för en qvinna är ett lyckligt äktenskap, dernäst ett olyckligt äktenskap, och sist det ogifta ståndet*; men hon delar icke den meningen. Hon sätter det ogifta ståndet högt och vill gerna vara med om att höja det på bekostnad af de olyckliga äktenskapen. Men hon skulle vara mycket bedröfvad, om hon skulle finna sig hafva medverkat till att flertalet qvinnor föredroge att lefva ogifta, m. a. o. om man gjorde sig skyldig till en missförstådd sträfvan emot naturens och livvets ordning. Uppgiften vid all qvinlig utbildning är att hjälpa den unga att blifva en rätt människa, och sedan göra henne medveten om sin ställning som qvinna, som maka och moder. Men det förefaller som om uppfostran och undervisningen nu för tiden rent af såge bort från *qvinnan i hemmet*, och antoge att förmågan att fylla sina pligter der skulle beskäras henne par inspiration. Men det är icke så. Icke heller får en så allvarlig sak afspisas med det gamla påståendet, att flickan ej hinner med något annat än att vara blott och bart skolflicka: Fröken Zahle tror icke, att det i

allmänhet är sant. Om mödrarna ville vänja sina flickor till glädje af husliga sysselsättningar och gifva dem en frisk rörlig hemverksamhet i utbyte mot stillasittande romanläsning, eller fåfängliga balnöjen, hvartill då komme en lång, sund sömn i stället för nattvaket på balerna, så skulle ungdomen få en hel annan både lekamlig och andlig spänstighet; skolarbetet skulle gå bättre, och röda kinder och väl utvecklade gestalter skulle träda i stället för bleksotsfärgen, den böjda ryggraden och det platta bröstet. Gymnastik är en god sak för den fysiska utvecklingen, men icke som *surrogat* för, utan som *samlaren* och *ordnaren* af den naturliga leken och ett fritt, rörligt lif. En sådan samlare och ordnare af hushållssysslor i hemmet vore *hushållsskolan*, med sin teoretiskt vetenskapliga förklaring och stadfästelse af de praktiska öfnin-garne. Upprättande af sådana skolor påyrkas därför på det varmaste af fröken Zahle, och hon styrker sitt yrkande med att hänvisa till uppfattningen af denna sak i England, der bl. a. Liverpools borgare vändt sig till parlamentet med be-gäran, att kunskapen i skötande af ett hushåll måtte göras till obligatoriskt läroämne i flickskolan.

Också Fröken Zahle vill hafva hushållsskolor för *hver eneste Kvinde, høj eller lav*. Ett hem är en af de viktigaste betingelser för den enskildes lefnadslycka och för samfundets sunda bestånd. Detta hem blir det kvinnans heligaste pligt att värna, och grunden för detta värn är (i yttre måtto) hus-moderns insigt om hur hushållet skall skötas, detta må nu vara stort eller litet, rikt eller fattigt. Lär kvinnan i tid att sätta värde på denna uppgift. Lär henne att det sunda kroppsarbetet gifver utrymme för många upplifvande tankar inom den, hvars intelligens är utbildad, och att detta arbete för ingen del kan anses lågt eller nedsättande. — — —

Mången, tänker fr. Zahle, skall anse detta som en allt annat än poetisk uppfattning af hemmet, och mena att det är att tänka

lågt om sin hustru, att vilja göra henne till hushållerska, medan mannen vid hemkomsten från sin tjänstebefattning välbehagligt sträcker ut sig på soffan. Men det är icke ett sådant dåsigt soffa- och nattrockslif, som fr. Zahle velat inlägga i sin skildring. Hon betraktar blott den lugna, välordnade hushållningen som grundbetingelsen för det andliga livets fria och glada rörelse. Och tryggheten i medvetandet af ett sådant välordnad hem är, när allt kommer omkring, den första betingelsen för att mannen får lust att tala med sin hustru om hvad som upptager hans själ och tankar. Det är icke »fördummande» stagnation, utan en *frisk, liflig kroppens* och *själens* rörlighet, som hon tänker sig innanför hägnets af det välordnade hemmets trygga ro.

Må därför mödrarna tidigt lära sina döttrar att älska hemsysslorna, och må skollifvet afslutas med ett halft års kurs i hushållskonsten med alla dess grenar.

Men, invändes det, så förblifver den unga qvinnan ogift. Nå väl, hvad mer! Blir hon därför hemlös? Bildar hon icke tvärtom, förr eller senare, i de allra flesta fall ett hem tillsammans med någon anhörig eller vän, eller tager ännu oftare ett värlöst barn till sig att vara mor åt? I hvilket fall som helst skall kärleken till hemsysslorna och en i uppväxten inhemtade öfning i den sedermera, genom vetenskaplig insigt, förädlade hushållskonsten, alltid i någon mån komma att tillämpas, henne själf och andra till gagn.

De nya åsigterna, att hustrun, när förhållandena det påkalla, bör vara icke blott en förvaltande utan en *förfärfvande* medlem af hemmet, bestrider Fröken Zahle kraftigt. Att så *måste* ske i de fattigaste klasserna är att beklaga. Der det är möjligt förordar hon förnöjsamhet med mannens små inkomster, klokt förvaltade af hustrun, framför en stegrad inkomst anskaffad medelst hustruns arbete. Den tredje person, som i senare fallet skulle sköta hushållet, kommer enligt Fr.

Zahles åsigt att tränga sig in mellan man och hustru, mor och barn. Ett och annat berättigadt undantag kan väl finnas, men på det hela taget ville Fr. Z. yrka såsom lag: »*gift qvinna vare pliktig att nedlägga sitt embete.*»

Summan af Fr. Zahles uttalande i ämnet går derpå ut att, likasom gossens och ynglingens fysiska uppfostran och moraliska utveckling mer eller mindre syftar till, att han en gång skall blifva *sitt lands försvarare*, och för detta ändamål är pliktig att i ungdomen *aftjena sin värnepligt*, så bör det också vid den unga flickans fysiska och moraliska utbildning läggas märke till, att hon en gång skall blifva *sitt hems bevarare*, och att det också för henne kommer en tid, då hon skall anstränga sin kropp och sin själs krafter på att dugliggöra sig för denna uppgift. Med andra ord, vare sig hon snart, eller sent, eller aldrig skulle komma att aktivt utöfva den, har qvinnan att *aftjena hemmets värnepligt*.

Det vackra uttryck för en allmängiltig sanning, hvori den danska förf:s föredrag utmynnat, skola säkert alla qvinnofrågans sanna vänner taga fasta på, ehuru många icke skola stanna vid Fr. Zahles ståndpunkt, utan föra tanken vidare och småningom lägga i dagen, att den innebär visserligen mycket af hvad förf:n deri inlagt, men derjemte mycket derutöver.

Huru en svensk tänkare uppfattat den nämnda värnepligten finner man, om ock endast antydt, ej i detalj utveckladt, i den förut nämnda märkliga uppsatsen i tidningen *Fyris*, af den högt aktade signaturen *Robinson**). Detta inlägg i frågan om qvinnans uppfostran är framkalladt af den nya äktenskapslagen i England, som upphäfver hustruns ekonomiska beroende af mannen, och låter hvardera maken behålla och förvalta den egendom han medför i boet eller senare genom arf,

*) Se Tidskrift för Hemmet. 25 årg. 1 häft. 1 art.

gåfva eller förvärf erhåller. I första numret af sin artikelserie öfver ämnet protesterar förf:n just mot Fröken Zahles älsklingstanke, den om hustruns och husmoderns uppgift såsom *blotta förvaltaren* af de genom mannen inbragta och af hans vilja ensamt beroende tillgångarne för hemmets behof. Genom den i England antagna nya lagen upphäfves detta förhållande, och Robinson visar det riktiga häruti. *)

Den patriarkaliska tiden, fortsätter förf:n i art. *Nr 2,**)* ligger redan långt bakom oss, fastän blott på en eller två generationers afstånd. Arbetets fördelning har sedan dess omdanat hela världen.

En husmoder nu är t. ex. icke det samma som en husmoder i den tiden, då det var god ekonomi att nästan allting gjordes hemma. Hon stod en gång organiskt inne i den samtida verkligheten och var en mäktig och nyttig samhällsmedlem redan genom hvad hon traditionelt inhemtat från mor och mormor. Nu står hon, genom blott detta, i alldeles *ingen* beröring med den samtida verkligheten. Och detta är för henne en omätligt djup olycka, ett tomrum, som behöfver fyllas med någon ny slags realkunskap. Sker det ej, så tvingas hon i stället att fylla det med förkonstling och flärd. Remnan mellan man och hustru gapar ock derföre allt vidare och vidare. Det är en ren illusion att tro denna kunna fyllas med blott allahanda humanistiskt-intellektuelt stoff från den stora bildnings-allmänningen. Sådant är visst mycket värdt, men icke såsom enda gemensamma angelägenhet för man och hustru. Känna de sig ej *ömsesidigt främja husets bestånd*, eller ega en viss insigt i *de naturliga lagarna derför*, så kommer der in något tafatt och tillfälligt i hela deras förhållande till hvarandra och till barnen, som man i bästa fall vänligt söker förtiga — men som *är* der, och är en grundolycka.

*) Se *Fyris Nr 10*. 1883.

**) *Fyris Nr 13*.

Man plägar vid frågan om gift qvinnas egendomsförhållanden och om utvecklingen af hvarje därmed sammanhängande förmåga hos henne, vanligen endast tänka på fall af oenighet makarne emellan, på hustruns möjlighet att kunna försvara sig mot mannens oefterrättliga hushållning o. d. Äfven detta tål att tänka på; och man får ej sentimentalt vända sig bort från de mörka sidorna af saken, när man sysslar med lagstiftningsfrågor. Men *ändå mera beaktansvärd* — här såsom i allting annat — är dagsidan, den positiva sidan af makarnes samlif, *det myckna goda*, hustrun kunde åstadkomma, den mannens *hjälp*, hon ju från början är ämnad att vara, men hvari hon hindras, i fall hon aldrig lärt sig känna vilkoren för sin uppgift och icke heller har fria händer till att kunna lösa den.

Ämnet är för rikt, att förf:n här skulle vara i tillfälle till annat än blott några i förbigående gifna allmänna antydningar. Det behöfs specialister af flera slag till en fullständig utredning af frågan. Åt herrar nationalekonomers och sedliga iakttagares probabilitetskalkyl öfverlåter han emellertid följande räkneproblem till lösning:

a. Beloppet af de möjligheter till skapande af materiel välmåga inom samhället, hvilka tillsvidare årligen omintetgöras genom de gifta qvinnornas rättslöshet i egendomsfrågor, äfvensom genom alla qvinnors uppfostran till oförmåga att handhafva egendom — och detta företrädesvis inom de samhällsklasser, der redan någon egendom finnes eller åtminstone funnits.

b. Beloppet af det förfall i sjelfva förhållandet könen emellan, som sammanhänger med ofrihets- och oansvarighets-tillståndet inom samvetena med afseende å de ekonomiska pligtbegreppen, sådana de ännu äro, — t. ex. dels årligen uppgjorda s. k. äktenskap, hvilka i sjelfva verket ej varit annat än affärer, dels affärer af alldeles samma slag, med den skillnad, att de dock icke gjort anspråk på namnet äktenskap.

c. Beloppet af årligen förslösad själskraft hos det öfvervägande antal kvinnor, hvilka bestämdt icke varit af naturen afsedda att lysa genom ytliga sällskapsfärdigheter eller automatiskt inlärdt vetande, och ej heller att bibringa andra något af den sorten, utan tydligen haft sina anlag åt det mera omedelbart nyttiga hållet, men som icke dess mindre nödgas hålla hela sitt lifs omtanke koncentrerad just kring dessa dressyr-frågor, antingen i och för egen likställighet med sin umgängeskrets, eller för att såsom undervisarskor någorlunda anständigt få sin bergning.

d. Beloppet af all olust, all lifströtthet, allt lättsinne, all missriktad begåfning, all skrymtan, all hämdtörst, allt hat, som genom ofvan antydda många onaturliga förhållanden årligen samkas och till sist skall — när en lättnadens dag inträder — på söndersprängande sätt hota samfundslifvet ända in i dess innersta grund.

Förf:n inskränker sig för besparande af utrymme till ofvanstående *abcd*, lemnande en hvar att sjelf i tankarne fortsätta det.

De, som i alla samhällsfrågor hylla ett eller annat strypningssystem, skola mot förf:n anmärka att just denna myckna oro i tiden borde lära oss, huru önskvärdt det vore, om vi kunde tilldraga banden ändå starkare, i stället för att lösa dem.

Men en stunds nykter eftertanke borde, enl. förf:n, kunna tydliggöra för desse utopister, å ena sidan, att redan den frågande anden i samhällena är alltför vaken för att numera göra möjligt ett återupptagande af förtidens sociala åtgärder (*tillbaka* fins ej väg längre) —, å andra sidan, att ju förr vi vidkännas verkligheten samt börja ordna våra lagstiftningsåtgärder med hänsyn till *henne*, icke med hänsyn till länge sedan ramlade luftslott, ju mindre utmärkt af *olyckor* skall öfvergångstiden te sig. Och denna ödesdigra tid är oss i alla

händelser ganska nära. Ja, tidsskilnaden för ena och andra fallet kan på sin höjd komma att bestiga sig till några årtionden.

Alla veta vi, fortfar han, att äfven i vårt land arbetar en »förening för gift qvinnas eganderätt»; att äfven inom vårt land förberedas (småningom) ärliga och välgrundade förslag till ett skolväsende i realvetandets, icke längre i formalismens tjänst.

Det är visst icke omöjligt, att vi, genom att allt jemt bemöta dessa två intressen såsom bisaker, skola ända till vår hädanfärd lyckas att skona oss sjelfva för det förestående utbrottet. Med andra ord sagdt: möjligen skola vi lyckas få våra barns tid till en ytterligt våldsamt söndersliten, en sådan tid, hvilken kommer att bära på sitt äne eldsmärkena af våra underlåtenhetssynder. Tör hända kunna vi sjelfva verkligen köpa oss en lifstidsränta *af ro* — för det kapital, hvilket vi bort i stället göra fruktbart för våra efterkommande. Förf:n vill ej förneka möjligheten häraf, endast förneka önskvärdheten.

Hvad i dag kunde ske, utan så särdeles svåra kränkningar af ömtåliga förhållanden människor emellan, det förutser han skall, om *tjugu, trettio år*, skaka Sveriges samfundsskick — hem umgängeslif, skola, näringar m. m. — som en jordbäfning.

Lägg märke till den nu uppväxande mansålderns tidiga medvetenhet om och stora retlighet för allt sådant i lag och sed, som är egnadt att verka hämmande på individens utveckling till duglighet i en eller annan riktning. Lär att *se* i tid — och att *handla* i tid. Öppna åtminstone ögonen för den omständigheten, att problemet är ett för hvarje år *mera kompliceradt*, att hvarje nytillkommen uppsättning af unga människor är svårare att tämja, än någon af alla de föregående har varit. Förf:n menar — icke svårare att tratta lexor i, men svårare att osjälftändigt bibringa en förut på platsen varande mansålders åskådningssätt.

Räds, att den billiga ändringsåtgärd i lag eller sed, som *för länge* uppskjutes, skall finna för sig sådana mottagare och mottagarinnor, hvilka redan i nihilistisk misströstan äro vordna halft odugliga att tillgodogöra sig det nyas välsignelser.

Det är, såsom läsaren finner, en väsentlig, för att ej säga en radikal, åtskillnad mellan Fröken Zahles och Robinsons åsikter rörande arten af den qvinliga värneplikten och sättet för dess fyllande, i det den förras grundar sig på *helgden af de bestående urgamla formerna för äktenskap och hemlif*, den senares åter på vigten af att *i tid*, genom uppfostran, sed och lag, *förbereda en ombildning af båda dessa mensklighetens heligaste lifsområden*, innan det blir för sent att hindra dem att indragas i våldsamma omstörtningar.

En jemförelse mellan båda dessa åsikter skall blifva ämnet för en följande uppsats.

6. Ballad.*

Af Jonas Lie.

Med skaldens tillstånd öfversatt af E. Wh.

På ett kejsarskepp hon for
 Med en czar af Ryssland,
 Och så stolt en ed han svor:
 Du skall vara landets mor,
 Drottningen af Ryssland.

*) Den här meddelade balladen, som är införd i *Nyt Tidskrift*, grundar sig på den gamla seden, att då gemålen till en Czar af Ryssland dött, skall vid hennes likbegängelse en pansarklädd man följa efter kistan, som innesluter hennes stoft.

Det skall ljuda högt ditt namn
 Som en sång i Ryssland,
 Czarens hjerta är din hamn,
 Och mitt rike är din famn,
 Stolta brud af Ryssland.

Hon var ung, så ung, den gång
 Jublet gick i Ryssland:
 Lyckan följe all din gång,
 Skänk ditt folk en framtid lång,
 Drottning-mor af Ryssland!

Klockan skalf från Kremlins rund,
 Genljöd genom Ryssland.
 Ordet ges med hand och mund,
 Kärlek intill dödens stund,
 Drottning stolt af Ryssland.

Malmen spred från Kremlins tinn
 Löftets ord i Ryssland —
 Czaren hade skiftat sinn —
 Kärlek är blott sommarvind,
 Löftesord i Ryssland.

Hvit hon blef om anlet sitt,
 Drottningen af Ryssland, —
 Såg det samma sen så tidt,
 Smålog vemodsfult och blidt,
 Drottningen af Ryssland.

Sitter så hon år från år,
 Drottningen af Ryssland,
 Sömmar, fäller tår på tår,
 Sörjer djupt sin vissna vår,
 Drottningen af Ryssland.

Hat till sorg hon sedan lad',
 Drottningen af Ryssland,
 I de långa natters rad,
 Då hon blott om döden bad,
 Drottningen af Ryssland.

Tänkte hämnd och sväljde harm,
 Drottningen af Ryssland,
 Qväfde tanken i sin barm,
 Lyfte vildt om natt sin arm,
 Drottningen af Ryssland.

Mindes bruten ed han svor
 Drottningen af Ryssland,
 Medan genom själen for,
 Att hon var millioners mor,
 Drottningen af Ryssland.

Sitter så hon år från år,
 Drottningen af Ryssland,
 Sömmar, faller ingen tår,
 Klippans hårdhet själen får,
 Drottningen af Ryssland.

Och hon hänsöf ljuft och blidt,
 Drottningen af Ryssland,
 Tyst hon hade lidit, stridt,
 Stilla afskedstimmen bidt,
 Drottningen af Ryssland.

Sista viljan skref hon så,
 Drottningen af Ryssland:
 Järnklädd skall en kämpe gå
 Bak min bår och följa så
 Drottningen af Ryssland.

Om den stapplar än hans fot,
 Drottningen af Ryssland
 Vill att der skall göras bot,
 Finge han än dödlig sot,
 Czar, o Czar af Ryssland.

Hjelm och rustning fram man bar
 För den Czar af Ryssland,
 Smidt så tungt det pansar var,
 Ej den starkaste det bar,
 Som var född i Ryssland.

Plåten var nog smidd *för* tung,
 Czar, o Czar af Ryssland!
 Så jag bar, sen jag var ung,
 På min rustning svart och tung,
 Drottningen af Ryssland.

7. Litteratur för uppfostrare.

II.

- OSCAR SVAHN: **Språkljud och kvantitativ betoning i högsvenskan.** Stockholm, 1882 P. A. Norstedt & söners förlag. XVI + 202 s. 8:o. Pris 3 kr.
- **Lärobok i väl läsning.** Stockholm, 1882 P. A. Norstedt & söners förlag. XVI + 166 s. 8:o. Pris 2 kr.

Att läsa *väl* är en konst, som i själfva verket ännu är vida mindre känd och idkad, än önskligt vore och än man borde kunna hoppas på en tid, då läskunnigheten påstås vara allmän, äfven bland menige man. Att läsa *väl* vill dock ej just säga annat än att läsa *rätt*, och man kunde ur den synpunkten påstå, att det äfven bland »de bildade», bland sådana,

hvilkas skolunderbyggnad ej inskränker sig till folkskolekursen, är dåligt bestäldt med läskunnigheten. För att läsa *rätt* och *väl*, huru man nu vill uttrycka sig, är ingalunda nog att med talverktygen frambringa en rad af språkljud efter de anvisningar, som de skrifna bokstäfverna gifva. Det är icke nog med den sortens innanläsning, som abc-boken lär. Och dock brista rätt många äfven i denna första fordran: läsning med riktiga språkljud. Att läsa med riktiga språkljud vill hos oss icke säga att läsa i den mening efter skriften, att man skulle uttala t. ex. *den* med *e*-ljud, eller *skjuta* med *s+k+j*, utan betyder i allmänhet att, med ledning af de antydningar skriften lemnar, återgifva ordet med det uttal, som efter allmän tyst öfverenskommelse anses vara *högsvenskt*. Under gifna förhållanden betyder detta företrädesvis att icke vid läsning af högsvenska införa uttal från allmogemålen. När blekingen talar om en *doum doummere* (*ou* som i franska), eller skåningen säger att »räjned gaur pau», eller en smålänning eller västgöte vill ha »veen såjad», eller en stockholmare uttrycker sig så, att man ej kan förstå om det är *Ellen* eller *elden* som brinner, och ej gör skilnad mellan *veta* och *väta*, så är alt detta att anse som fel. Det är till och med att anse som fel, när man i trälldom under bokstafven bemödar sig att uttala ett tydligt *r* i sådana ord som *bort*, *kors*. Redan detta, att vänja sig eller andra af med provinciella uttal, kräver understundom ej ringa möda.

Men om man också så till vida kan »styra sin tunga», så är dermed blott en sida af saken klar. Hvad vill det i själfva verket säga att *läsa*? Jo, att med ledning af skriften återgifva en annans *tal*. Men i talet ligger mycket, hvarom den vanliga skriften ingenting säger. Man skall t. ex. ha pauser på riktiga ställen och med riktig längd, och den anvisning skilletecknen gifva för dessa pauser är ej på långt när tillräcklig, är t. o. m. ofta missledande. Och om tonfallet, röstens höj-

ning och sänkning på skalan, om forte och piano, om de olika ordens rytm eller taktvärde, om de olika röstfärgerna, hvarunder uttrycket blir allvarligt eller lekande, straffande, hotande, hånande, smekande, bedjande o. s. v. — om allt detta säga oss bokstäfverna ej ett grand. Att rätt bruka röstens *alla* resurser, häri ligger i högre mening välläsningens konst. Den kräfver, att man förstår det lästa och gör det till sitt eget. Läs Tegnér's »Svea» eller »Sången» eller Runeberg's »Torpflickan» eller »Döbeln vid Jutas» och håll er oföränderligt på en enda ton, t. ex. ettstruket c, utan att ändra uttrycket i er röst — äfven om ni rätt skulle iakttaga skillnaden mellan långa och korta stafvelser och för olika ord begagna ett olika mått af kraft, så begår ni dock en förolämpning, om ni vill, att någon skall höra på er, ni begår en förolämpning mot författaren, en synd mot de gudaborna ideer, som skalden iklädt språkets drägt. Och om ni höjer och sänker rösten på oriktiga ställen, gör ni det hela snarare värre än bättre.

Språkets tillgångar äro ej större, än att de ofta lemna oss i sticket; och dock, hvilken underbar förmåga har icke språket, *rätt användt*, att röra människors hjärtan och bygga väg mellan själarne! Att kunna ej alltför otympligt bruka detta språk i tal och skrift, är en bland de viktigaste färdigheter, som skolan borde ge ungdomen. Man kan ej säga, att skolan öfvermåttan väl fyller denna pligt. Den inöfvar mekanisk d. v. s. liflös, dödfödd läsning. Och resultatet är bl. a., att vi t. ex. i kyrkan minst höra på hvad presten säger, ty läsning utan uttryck det är en motsats till tal och rör oss icke, det är sömngymnastik. Följden är, att så mycket som författaren velat säga, ej ens kommer till en aning hos åhöraren. Lektor Svahn är, så vidt vi veta, den förste skolman som offentligen uppträdt med maning till skolan att i detta fall göra sin skyldighet, dels i ett föredrag vid skolmötet i Köpenhamn 1877, dels i ofvanstående skrifter. Om vi också i mycket, som dessa böcker

i
 innehålla, ej kunna vara ense med den ärade författaren, önska och hoppas vi dock lifligt, att det upprop till reform, som i dem ligger, ej må förklinga ohördt.

Vi anmärka först, att den mindre »läroboken» blott är en genom borttagande af vissa stycken åstadkommen förkortad upplaga af det större arbetet — visserligen ett mindre lyckligt sätt att af en afhandling göra en lärobok. Efter några »allmänna regler för välläsningen», som utgöra första afdelningen, »kommer en »ljudlära» d. v. s. anvisning till uttalet af de svenska språkljuden. Förslaget att i skolan införa fonetikens elementer och att grunda uttalsläran både hvad modersmålet och andra i skolan lästa språk angår på läran om språkljudens bildningssätt är obetingadt att förorda, och det måste med det snaraste förverkligas. Lärjungen måste få veta, *huru* ett »lent» franskt *s*, ett engelskt *th*, ett tyskt *ch* o. s. v. bildas, *hvare* felet egentligen ligger, när hans dialektuttal af *o* i *lofva* eller *torp* ogillas; och ej afspisas med meningslösa fraser: »lent», »aspirerad», »orent» o. s. v. Men såsom vi på annat ställe vidare utvecklade, tro vi icke, att förf:s framställning af det svenska uttalet uppfyller de kraf, som ur vetenskapens och skolans synpunkt på en sådan måste ställas, den innehåller för mycket af osäkra eller oriktiga nyheter, dess terminologi är oklar, dess stil afhandlingens mera än lärobokens, det hela är för inveckladt och vidlyftigt för att kunna medhinnas och fattas på den tid, som åt ämnet kan anslås. Hvad som här är sagdt om andra afdelningen, ljudläran, gäller i allmänhet äfven om inledningen till den tredje, »betoningslärans allmänna bestämningar», samt kapitlet om den etymologiska betoningen.

Däremot tro vi hufvudmassan af tredje afdelningen, »om den logiska eller förståndsbetoningen» (s. 133—190 i afhandlingen, s. 97—153 i läroboken), vara ganska förtjänstfull. Med förståndsbetoning menar förf. den »kvantitativa» betoning,

som i olika grader kan tillkomma ordet såsom del af en sats eller ett större föreställningssammanhang. En bestämning till ett ord, t. ex. ett attribut, betonas i allmänhet mera än det ord som det bestämmer, och ord som stå i motsats framhållas särskildt. Reglerna för detta slag af betoning äro framställda med en klarhet och fullständighet samt en rikedom på exempel, som lemna föga öfrigt att önska. Det skall säkert öfverraska läsaren att finna de lagar, som för denna slags betoning ligga till grund och som man vid talet omedvetet iakttager, men som dock alltid vinna på att bringas till medvetenhet, satta i system, naturligt motiverade och sammanhängande,* om också möjligen de uppställda reglerna ej alla skulle äga den allmängiltighet, förf. tillägger dem. Till slut gifvas Geijers »Sverige», Runebergs »Fänrik Stål» och »Vårt land», samt »Fader vår» och »Välsignelsen» med den olika betoningen för de särskilda orden, utmärkt genom siffror och olika stilsorter.

Ehuru vi som sagdt ej kunna finna »läroboken» som sådan användbar i skolan, utom möjligen hvad angår afdelningen om den »logiska betoningen», och ehuru afhandlingens lärdomar äfven af läraren måste mottagas med kunnig kritik, är det vår öfvertygelse, att lärare och föräldrar skulle göra väl i att taga kännedom om lektor Svahns arbete, och vi underskrifva med vårt hjärtas hela öfvertygelse hvad förf. i företalet, s. VII—XVI säger om välläsningens betydelse. Och om förf:s utlofvade framställning af »känslobetoning» blir lika god som kapitlen om förståndsbetoningen i föreliggande arbete — och vi ha anledning tro, att hon skall blifva det — så önska vi, att den måtte komma ju förr ju hällre.

Ill.

8. Ett hem.

Det fans en tid, då unga lefnadsmodet
fullvuxna vingar ville pröfva fritt,
och då det hetsiga, det vrånga blodet
ej rätt fördrog hemsedens tröga skridt.

Ut — ut i världen, i dess glada vimmel!
Till nya intryck trängtrade min häg.
Och framtidshoppets solbelysta himmel
jag långt från hemmets tröskel flamma såg.

Och ut det bar, och vingarne de spändes
till djerf seglats i fria rymder hän.
Det var så nytt; — så retande det kändes
så der att styra kosan helt allen'.

Men mången som en Phaëton ses styra
ur spåret sina drömmars solvagn snart,
som ej i öfvermodets vilda yra
förstått att tygla spannets snabba fart.

Och så det skedde mig som många andra.
Jag svedde vingarna — se der min vinst!
Och hur jag se'n i världen hunnit vandra,
nog gick på rosor mina stigar minst.

Du, som ett hem ännu på jorden äger,
der far och mor och syskon trefna bo,
som hägna dig och reda hvilans läger
med vänlig hand när du behöfver ro;

Du lycklige — fly aldrig från den härden,
 så länge ännu den dig öppen står!
 Ty — tro mig — rundt kring hela vida världen
 du aldrig mer dess lugna sällhet når.

Du kan bli ärad af en verld och aktad,
 men gillandet i hemmet är förmer,
 der du ej kanske blir *så stor* betraktad,
 men ock der ingen afund på dig ser.

Du kan bli öfveröst af rika håfvor,
 som slumpen hopar litet här och hvar;
 men jämför dem med hemmets ringa gåfvor
 från någon jul i späda barndoms dar! —

Du kan bli älskad — kan ett hjerta finna,
 som klappar samman med ditt eget slag,
 men aldrig, som *din mor*, skall någon qvinna
 så ömt dig värna till din sista dag.

Som havvets kämpar finna skydd i hamnen,
 — det är en gammal bild, men ack hur sann! —
 så har du ock i ömma modersfamnen
 det bästa skydd mot storm, du söka kan.

Der skall du finna balsam nog för såren,
 som du bär med dig ifrån lifvets strid.
 der kan du trygg och ostörd fälla tåren,
 som lättar sinnet, ger det lugn och frid.

Jag njöt af nöjet, offrade åt flärden; —
 nu har jag ingen saknads ton åt dem.
 Men hvad man lär sig af en kamp med världen
 är saknad af och längtan till *ett hem*.

Octavio Beer.

9. Från en studieresa i Vermland.

Försommaren 1882.

IV.

**Likenäs. Dalby. Wingäng och Ofvansjöbygden. Riksdagmannens hem.
 Kong Marit. Olagubben. Hemseder och språkbruk. Återblick.**

(Slut från 5:te häftet 24 årg.)

Efter att hafva begagnat den första regniga dagen i Likenäs till hvila och brefskrifning uppsöktes vi på eftermiddagen af vår reskamrat från gårdagen, Herr E. och hans fru, hvilka bo i det närbelägna Transtrand. Med dem gjorde vi senare besök hos en af stormännen på platsen, Jöns Persson, eller på Elfdalingens språk Olagubben. Han tillhör en af de mest ansedda ätterna i elfdalen, den s. k. *Kong-släkten*, och hette som ung *Kong-Jöns*. När han gifte sig och med hustrun fick Ola gården i Likenäs, blef han kallad *Ola-jöns* eller *Olagubben*. Dottern kallades Ola-Siri m. m. Sålunda lär hemmanet, som dock ofta tycks ha fått namn efter en egare (Ola-gården, klemmes-(Clemens) gården m. m.) sedermera gifva sitt namn åt egaren. Det var en gammal ståtlig man, iklädd den vackra Dalbydräkten, blå rock med rödt häktofoder och röda uppslag, knäbyxor af sämskskinn och krusiga strumpor med toffsprydda knäband. I venstra ärmhålet af rocken sågs en bit smal röd klädeslist insydd; det var sade man oss, den så kallade »förtroendelappen». Olagubben visste icke så noga om detta utmärkelsetecken ursprungligen haft den betydelse som namnet

angifver, men väl att på senare tid en Elfdaling i en marknad i Karlstad lyckats få kredit af en köpman på grund af sin »förtroendelapp». Medan vi bjödos på ypperligt kaffe med en massa förträffliga småbröd, framtogos husets gamla dyrbarheter, på anhållan af våra ledsagare, för att vi skulle få skåda dem. Der voro snidade ölkannor af trä och gamla silfverkannor, en liten i drifvet arbete med årtalet 1735, synnerligt vacker, vidare så kallade säl- eller sölftum (silfvertumlare) och bågare. Vidare fanns en »brösskål» brudskål, i hvilken bruden fordom uppburit penninggåfvor af gästerna innan de fingo dansa kronan af henne. Äfven omtalades en gammal kanna, försedd med taggar inuti, utmärkande hur mycket hvar man fick dricka. Då värden bjöd, plägade han säga: »Ingen får dricka mer och Gud nåde den som dricker mindre.»

Om bröllop berättade gamle far att fordom bars före brudparet af »e ha och e ho» kuddar af flossa-väf och lades framför brudparet, som vigdes sittande. Brudpigornas antal var ända till 30. »Brösskål» (förning) medfördes.*)

Olagubben var enkling och hans hus förestods af en synnerligen hygglig, och i hushållssysslor mångkunnig husrådinna. Som bevis på husets rika tillgångar och huru högt man visste skatta en duglig föreständerska för hushållningen omtalades att denna hade 200 kronor i lön. I afvaktan på vår ankomst hade man vidtalat en gumma i byn att samla hvad gamla saker hon kunde komma öfver, för att visa oss. Och så kom mor Kari, en liten torr och skrumpen, men klok och språksam qvinna och framlade för oss det förråd hon samlat. Det var hela drägter, mörkblå veckad kjortel, förkläde med knypplade spetsar, linne, som bestod af en grof ned-del och en finare »opp-löt» (opp-blöt?) eller ofvandel, vackert utsydd i rött och blått, kofta med trensadt skört baktill och dertill ett

*) Brösskål kallas äfven »luden», lådan i bordet der matmodern samlar öfverblifna brödkanter.

annat lif som satt »oppun» (under). Vidare sågos vantar med utsyddade rosor och andra äldre och vackrare, försedda med höga kragar af yllefloss, så kalladt »facks», kuddvar med utsyning och spetsar samt slutligen handkläden med vackra, flätade fransar. Dessa, berättade man hängde förr alltid öfver »dörrgåtan» ett osynligt skåp mellan ingångsdörren till stugan och den närliggande dörren till köket, i hvilket skåp vanligen bränvinsflaskan förvarades. Ett sådant handkläde, berättade gamle-far, betalades med »två kapper byg» i hans ungdom. Mor Karin, som bidragit att förse oss med dessa upplysningar, var äfven viskunnig och uppläste nu början af hvad hon kallade »stolvisan»; men som hon icke mindes slutet, och »int vill sjung sjelf, för hon ha int mål mer», lofte hon, att vid vår återkomst föra oss till en annan gumma, som kunde sjunga och berätta om gamla tider.

Följande morgon, en söndag, hade våra vänner i Transtrand skaffat oss det bästa ekipage, som stod att få, en gammaldags droska, hvilken dock hade den olägenheten, att ej kunna vända utan mycket godt utrymme, och som dertill var förspänd med två omaka, sins emellan helt obekanta hästar, den ena gammal och utkörd, den andra ung och hetlefrad. Med detta egendomliga anspann, hvilket dock lyckligtvis, med hjälp af en extra töm, styrdes af vana händer, gjorde vi nu under många krumbugter och oväntade svängar vår kyrkfärd. Vädet var halfmulet, vägen nyanlagd, mellan elfven till venter samt höga tvärbranta sandstup till höger. Dessa branter voro klädda med tvärs för lagda granar, hvilkas risiga grenar voro med klykor eller smala pålar tätt fästade vid slutningen för att förekomma ras. Utför elfsidorna risslade talrika bäckar och små skummande forsar, som nästan alla begagnades för att drifva midre sågverk. Här och der uppsteg den öfre afsatsen af åsen till betydlig höjd, och der uppe, mellan grupper af glesnad skog sågs en och annan liten människobostad, likasom

hänga öfver brådjuget, för att genom sina glimmande fönster blicka ned på oss. I en sådan liten enslig stuga sade oss fru E., att hon med sin syster tillbragt ett par lyckliga år. Längst nere vid elfkanten utbredde sig här och der vackra ängar och sädesfält. Dalby kyrka lyste hvit på långt håll, med omgifvande byggnader och en närliggande större välbyggd gård. Kyrkan är af trä med sex hörnigt kor och senare tillbyggda tvärskepp; tornet af skaplig form, men allt, utan och innan, hvitmenadt.

Sedan vi beväst gudsstjensten tillsammans med en fåtalig församling, af hvilken alla äldre män, men ingen enda qvinna bar den gamla drägten, besågo vi en mängd gamla kyrkoprydnader, förvarade på tornvinden. Der funnos fristående, snidade och målade helgonfigurer och större altarbilder i samma slags arbete, framställande korsfästelsen, Maria med den döde Jesus m. m., allt infattadt i snidverk med smala pelare. Äfven sågos stycken af en altarring med bilder ur Jesu lif, nedtill försedda med inskrifter och årtalet 1736. För öfrigt märktes diverse lofqväden och jubelskrifter i glas och ram, så en på tyska öfver den genom Karl XII återställda fria religionsutöfningen i Schlesien; en annan öfver slaget vid Narva; en tredje till minne af lutherska lärans antagande, af Upsala möte m. m.

Kyrkan hade jemte dessa prydnader, fördom varit uppfylld af djerfva freskomålningar, hvilka först i senare tid borttagits. Löjtnant E. på Wingäng, till hvilken vi voro bjudna till middag gaf mig en drastisk skildring af dessa målningar.

»På qvinnosidan», berättade han, »syntes, såsom billigt är, paradiset med alla dess herrligheter; på manssidan deremot helvetet i form af en kolossal kittel med flammande eld, ur hvilken de olyckliga innevånarne sökte kafva sig upp, medan »herrn på stället» makade ned dem igen med en ofantlig eldgaffel.»

Nu återstår ej en skynt af denna brokiga bildverld. I sakristian funno vi deremot flera gamla prydliga messhakar

samt en kyrkhåf vackert utsydd med silfver och försedd med inskrift: »Ebba Maria Aurén hafver gifvit denna pung till Dalby kyrka år 1729»*). I sakristian förvaras äfven en kopia af en gammal inskrift, som fordom varit målad eller inristad bakom altaret**).

*) Dalby kyrka egde fordom en rikedom af gamla väl arbetade silfverkärl. Men en natt bröto sig tjuftar in och stulo bort dem. Efterforskningar anställdes af rättvisans tjenare. Folket visste hvem som föröfvat dådet, men vågade ej angifva honom. Slutligen återfans det mesta nedsmäldt och gömdt i skogen.

***) Skriften bifogas här såsom betecknande för gamla tiders naiva rimkonst och trohjärtade tankegång.

Inskription bakom altaret i Dalby gamla Kyrka.

Här ligga begrafne min Fader å Mor
 Min hustru, min son och min dotter stor,
 Och som det förmodas när jag vandrar af,
 Att här ock skall blifva min hvila och graf,
 Ty vill jag sjelf fatta mitt levernes lopp,
 Att sådant tillåtes, det är nu mitt hopp,
 I Ny socken fick jag först verdene se, År 1690.
 Gud wille min fostran i Fryksdalen skull' ske,
 I Backa jag föddes i Gunnarsby gård,
 Jag straxt blef mottagen i skötsel och wård,
 Och när jag der varit till elofte år,
 Till skolan i Carlstad jag ändtligen går, 1701.
 I bokwett och lärdom jag ammade opp,
 I samfälta fjorton års omkring och lopp,
 I Upsala sedan fem månår jag var; i Juli 1715.
 Till Wermland åter min resa jag tar,
 Jag kallades straxt till min faders adjunkt,
 Blef wigder till prest och ifrån den punkt, i Oktober,
 Har Herren wälsignat min syssla, mitt kall.
 Hans Nåd och Hans gåfvor förtigas ej skall,
 Två kyrkor här woro, till en jag dem dref, 1725,
 Den skingrade hjorden församlad då blef,
 Gud signade verket, att uppå tu år,
 Blef denna vår kyrka så byggd, som hon står, 1725.
 När tretton år sedan framfarit i måk,
 Blef kyrkan fulländad till wägg och till tak,

Gud gifve! att folket till Kyrkan så gå,
 Att alla i Himlen sin prydna må få.

På kyrkogården sågos grafvårdarne temligen vårdade; somliga hade den platta ytan öfvertäckt af mörk smått krossadt slagg och deri med små hvita stenar inpassade kors och sinnebilder. Andra pryddes af konstiga men föga vackra kors af jern eller jernbleck.

Men tiden led och snart sutto vi åter i vårt vågade eki-page som förde oss vägen fram förbi Ransby. Här sågs ett nybygdt sjukhus, läkareboställe, apotek med laboratorium, prestgård, posthus m. m. allt vackert beläget och väl underhållet. Sjukhuset lär hafva fjorton sängar, men befolkningen är så frisk, att aldrig mer än en eller två sängar äro

Jag har nu i fyra och tjugo års tid,
Mitt embete idkat, har jernwål derwid,
Så wäl såsom andra haft sorger, fast mång,
Men Gud ware ära! som tröstadt hvar gång,
Först dödde min fader, Herr Jakob het han, 1726,
Sen sonen Andreas (a) så (b) brodren Johan, a 1733, b 1734.
Derefter min moder, som hette Engelborg, 1729.
Omsider föröktes min möda och sorg,
När som swärfadern med döden gick bort, 1729.
Andreas Piscator. en probst på wår ort,
Hans älskliga maka, Maria Aurell, 1730,
Straxt efter ett år wi saknade sen.

Sist släcker ock döden mitt äktenskapsljus, 1734,
Tog Ebba Christina, min maka ur hus;
Men Gud ware ära för hvar och en tår,
Han hafver ock helat mitt äktenskaps sår,
När framlidne woro två ensamme år,
En Sara Maria af Herren jag får, 1736.
En son (a) och en dotter (b) på köpet jag fick, a 1737, b 1739.
Min Erik än lefver, men Ebba bortgick,
Nu lefve wi samman, så länge Gud will,
Att wäl trifvas, gif Gud lycka till!
Och när jag skall wandra, o! höja skall jag,
Gud ware nu prisad för hvar och en dag.

Haqvin Bergenhem.

upptagna. Läkaren förklarades skicklig och föga böjd att medikamentera, hvarför apotekaren klagar att hans yrke går under. Handelsmannen deremot bergar sig bra, ehuru han stundom förlorar på folk som köpa varor på kredit och sedan flytta bort eller resa till Amerika. Äfven skolan låg, om jag mins rätt i Ransby. Flera sådana finnas i församlingen och de flesta lärarinnorna äro socknens barn. Vi hade mött flera af dem på vägen, klädda som de öfriga flickorna i hufvud-duk. Skolbarnen i de fasta skolorna bo ibland inne hos bekanta familjer, men medföra då matsäck.

Vägen krökte nu med en brant backe ned till elfbrädden, der en färja väntade. Den fördes af en gunma, som genom bref af sin son underrättats att min reskamrat, hos hvars föräldrar han för tillfället vistades, skulle resa till Wingäng. Hon hade därför passat på att få föra öfver henne och under tiden tala om och skicka bref till sonen, hvilken tycktes utgöra hennes glädje och stolthet. Det var rörande att se uttrycken af hennes modersglädje, då hon hörde att den unge mannen var väl ansedd och hade en god framtid för sig. Men så förtjente han det väl, menade hon; en så god son som han varit! Den första sparpenning han sjelf förtjenat, skickades hem till modern, för att skaffa henne en kakelugn, så att hon skulle slippa frysa. Till återskänk fick han nu strumpor och vantar, stickade af flitiga modershänder och beledsagade af varma hälsningar. »Det bäst en kan önsk ä att barnen bli bra», slöt gumman och slängde en tår ur det gamla ögat. I detsamma lade färjan till vid andra stranden, och kort derefter stego vi in hos löjtnanten på Wingäng. Det var ett förtjusande ställe, liggande på den nedre afsatsen af *undlandet* och med ypperlig utsigt nedåt elfven, som här tyckes vara stängd af berg och skogklädda uddar, hvilka från ömse sidor skjuta inom hvarandra likt kolosala kolfvar och lås. Emellan dessa skenbara afstängningar bildar elfven ett större lugnvatten,

kalladt Wingsjön; på elfbreddens sluttning samt uppåt den högre afsatsen, frodas en vacker björkskog; längst i söder syns Bra-åsen med en höjd af 1,800 fot; norr ut Munkheden Grafversheden, och andra högslätter, uppburna af undlandets terasser. Egaren af Wingäng, en gammal originel och munter löjtnant, mottog oss vänligt och roade oss under middagen med många anekdoter och lustiga historier, dels om fornseder och gamla språkbruk i elfdalen, dels från vestra arméens företag. Han hade en vacker samling vapen, bohag och kuriosa, hade bistått många resande och forskare i elfdalen (bl. a. herr Axelson) med råd och dåd, samt sjelf samlat en del historier, anekdoter och kulturdrag från äldre tider, hvilka voro ämnade att inom kort utgifvas under den anspråklösa titeln »Ditt och Datt».

Det lilla hemmet der löjtnanten bodde med sina tvänne döttrar, var enkelt men gammaldags treffligt, möbler och bohag hemgjorda, och fönstren med den herliga utsigten öfver elfven fullsatta med vackra, till en del rara växter. Efter middagen kom bud från riksdagsmannen Bengt Bengtson i Gunneby på andra sidan elfven, och bjöd oss att jemte löjtnanten, taga in hos honom, då vi enligt vår plan skulle utsträcka färden äfven till den så kallade »Ofvansjöbygden».

Efter att hafva skiljts från våra vänliga ledsagare med öfverenskommelse att åter träffas i Likenäs, och sedan den liflige löjtnanten tagit plats på kuskbocken och lofvat bistå körsvennen att tygla våra stridiga springare fortsatte vi således ånyo vår färd. Färjan fördes denna gång af en halfvuxen pojke, som enligt sin egen naiva bekännelse kommit med bara för att se på min unga reskamrat — »ho som skull träff» bror hans. Efter en halsbrytande färd uppför elfkanten på andra sidan, och en tvär vändning, som kunde åstadkommas endast genom att vi under pågående hållregn stego ur, och droskan, med handkraft vändes af skjutsaren, sletos vi uppför

den nyanlagda vägen under ett vacklande hit och dit, som på ett komiskt sätt påminde om den bekanta sokratiske själafärdens. Jag var dock alltför intresserad af omgifningen för att mycket aktge på vårt sätt att färdas. Klarelfven, som ända till Wingsjön flutit strid men jemn öfver sandbotten, bröt sig nu mellan stenar och klippstycken fram i skummande fors. Dalsidorna höjde sig i flera bestämde afsatser, hvilka enligt Agardh skulle utvisa elfvens olika vattenhöjd i förflutna tider. Uppöfver oss sträckte sig »hia» (heden) under olika benämningar, ofta, som det tros, häntydande på munkarnes färder från Norge inåt Sverige, hvarunder de anlagt kloster eller hvilostationer. Slutligen närmade vi oss målet för vår färd, den så kallade »Ofvansjöbygden», der vi efter åtskilliga nya krumbugter af vårt anspann och åtskilliga med handkraft åstadkomna vändningar på de smala bivägarne, lyckligt hamnade, först i den så kallade »gamla prestgården», inköpt af vår värd, der vi fingo en stor salong till vårt sängrum, och sedan i riksdagsmannens gästfria hem, der vi vänligt mottogos af honom samt hans hustru och döttrar.

Bengt Bengtson är, likasom många andra hemmansegare i Elfdalen mäktiga rik. En af hans grannar påstods vara millionär. Denna rikedom har alltid härflutit från skogen, och lär vara större i mån som egaren sålt sina skogsdelar till höga pris, vare sig för alltid eller för afverkning på viss tid, eller han förmått sjelf tillgodogöra sig deras fördelar. Visst är att från det skogen plötsligt fick ett värde, som länge var i stigande, i stället att betraktats blott såsom betesmark, förändrades egendomsförhållandena och dermed äfven lefnadssättet i Elfdalen. Vår värd med sin familj bodde dock ännu i sin gamla ärfda stuga; denna innehöll ett stort hvardagsrum, ett mindre matrum, en liten kammare, begagnad som kontor samt ett stort kök med väggfasta inbygda sängar, två och två öfver hvarandra. Hvad som i hvardagsrummet först fäste min uppmärksamhet var ett piano,

samt en tafla framställande porträtt af 1866 års andra kam-
mare. Ett för mig kärt ansigte bland de många bilderna
ledde till ett kort samtal med den eljest ej mycket mångor-
dige värden, hvilket röjde att han riktigt uppfattat det väsent-
liga i den karaktär, hvars yttre drag bilden blott svagt angaf.
— Den hedersamma och välvilliga husmodern var en prydnad
för sitt hem; döttrarna deltog med henne i alla sysslor inom
hus, liksom sönerna gingo i arbete hela dagen utomhus. En
af flickorna hade tillbringat vintern i Stockholm. Ett stenkast
från den gamla stugan uppförde riksdagsmannen nu en rym-
lig byggnad i två våningar, der familjen efter ett eller annat
år skulle inflytta. Huset var i den vanliga stillösa formen,
och torde knappast komma att erbjuda den trefnad och det
karakteristiska behag som den gamla stugan. Jag tänkte på
hur lätt det kunde vara att vid utställningar och genom enkla
ritningar, spridda genom hushållningssällskapen och folkbok-
samlingarne, göra en bättre och ändamålsenligare bostads-
anordning och byggnadsstil känd bland våra jordbrukare, och
uppsände en from önskan att slöjdföreningen, möjligen i sam-
band med handarbetets vänner, ville taga den saken om hand.

Efter den rikliga aftonmåltiden, återvände vi till vår f. d.
prestgård, trötta efter resan. Der mottogos vi af en helt ung
qvinna, med djupt sorgset uttryck öfver sina vackra drag.
Det var vår uppapperska, och jag grubblade ofrivilligt öfver
hvad som tryckt denna sorgens stämpel på ett så barnsligt
ungt väsende. Följande morgon då jag uppsökte henne i
köket, stod hon och kammade en liten 4 års flicka. På min
fråga om det var hennes syster, svarade hon med bortvänd
blick: »Nej, det är mitt barn!»

Det var sorgens förklaring. Jag hörde sedan af riksdags-
mans mor, att Marit varit sjelf nästan ett barn, då hennes
barn föddes, att hon undgått det allmänna föraktet på grund
af sin ungdom, men att hon aldrig kunnat förlåta sig sjelf.

Medan vi gingo till hvila, hade vår liflige löjtnant, tillbragt det återstående af qvällen med riksdagsmannens familj och der hört flerstämmiga sånger sjungas af den talrika syskonskaran. Vid samspråk med flickorna följande dag, hörde jag med intresse huru, under ledning af den musikälskande klockaren i församlingen en sångförening bildats, der man hade regelbundna öfningar och som gifvit fart åt samsången så i hem, som samqväm. I sanning en vacker sed, för hvars införande, det hade varit mig kärt att få tacka den gamle klockaren.

Hvad riksdagsmannens ungdom beträffar, så hade de alla sångröst, en gåfva som de ärft af mor, ehuru, såsom flickorna försäkrade, ingen kunde bjuda till att sjunga så som hon.

Följande dag hade jag anslagit till efterforskning af gamla alster af qvinnornas hemslöjd. Trotsande regn och smuts började jag redan före frukosten med ett besök i en gård vid vägen, der man trodde att ännu något sådant bevarats. Här var endast husmodern inne, en temligen bister qvinna, som blott med svårighet kunde fås att visa oss några brudgrannlåter, samt efter många böner slutligen förmåddes att också framtaga en stor *rya*, den enda vi sågo i elfdalen, ehuru benämningen på dessa täcken, der som öfver allt i landet var väl känd. Den förevisade ryan, var väl värd våra öfvertalningar. Olik alla sådana, som vanligen i geometriska mönster förekomma i alla trakter af landet, och hvaraf många efterbildats af Handarbetets Vänner, återgaf denna ett slags renässansemönster, infattadt i en karaktäristisk bård. Hufvudmotivet utgjordes af ett rikt, grenverk med blomster, på svart botten, fyllande hela innerdelen af täcket, och uppstigande ur en liten skålformig figur midt på ena kortsidan. Det var tydligen här uppe i den vermländska Ofvansjöbygden en aflägg af det in-

diska »lifstrådet», hvilket så ymnigt förekom vid den, just då i Stockholm pågående utställningen af indisk konstslöjd, och hvilket i Sir George Birdwoods bok framhålles såsom en af urformerna för den gammal-indiska ornamentiken. Hvarje försök att få köpa, eller på kortare tid låna den gamla ryan var föfångt. Det var en familjeklenod, som gått från den ena ätteledden till den andra, och som aldrig skulle släppas ur huset, något som tros föra olycka med sig. En gammal farmor till husmodern, hade ehuru 90-årig, icke kunnat erinra sig hvem som förfärdigat ryan. Säkert var den 200 år gammal, ett tal, som jag fann vara maximum af den ålder man kunde tänka sig för dylika bohagsting. Man omtalade huru den nämnda gamla farmodern, efter ett arfskifte i familjen, då de gamla väggkläderna utskiftats på olika händer, suckande utropat: »Nu blir det aldrig jul mer!» Senare kom husfadern och dottern in, och vi sågo då en afbruten runstaf och ett radband af mörka träkulor med hängsmycke af gul metall, framställande S:t Mikael till häst med draken, och omskrift af latin. Äfven visades oss en brudgumskedja af silfver med krusifix, samt en annan kedja med en »penning», äfven den föreställande S:t Mikael's strid, samt å andra sidan ett vapen med årtalet 1624 och bokstäfverna A. K. Vidare sågs ett »brå'bält» eller »mejband», midjeband, bestående af en smal röd vadmalsremsa fästad på en bredare blå, med hjulformade prydnader af tenn; bruddynor, utsyddade vantar och »rostaskor», två vid »mej-bandet» fästade väskor, vackert utsyddade med kedjesöm på ylletyg. Att brodera dessa föremål kallades att »näst på.»

Husfadern lät oss förstå, att om ej löjtnanten varit med, hade vi ingenting fått se. Det hade näml. hänt för lång tid tillbaka, att han utlånat en runstaf, som var mycket bättre än den han hade kvar, åt »en hög herre», hvilken önskade visa den för sina gäster. Runstafven lemnades aldrig tillbaka, »men», tillade gubben hviskande, »de finnas, som ha sett'n i Stockholm på museum

di kallar.» Härmed var nu familjens misstro till fornälskarnes slägte förklarad. Vi hade åtnjutit ett tillmötesgående, som sällan kommit någon resande till del, då vi nu med present af en bit medjeband och löfte om en rostaska, sade farväl och skyndade till frukostbordet i Gunneby. Här beklagade man, att allt gammalt blifvit dels såldt, dels förstördt under egarnes omyndighetstid, men hänvisade till grannar, som troddes ännu ha gamla saker i behåll, hvarjemte riksdagsmannen lofvade, att efter middagen föra mig i sin gigg längre upp i bygden till en viss »Kong Marit» och andra, som voro kända för att ega gamla bohagsting.

Närmast hade vi fader Eschel i Gunneby, en vacker ljuslätt gubbe om 71 år. Han lät sätta fram till vårt beskådande flera gamla silfverkannor, bland dem en, i hvilken var infattad en minnespenning, med Karl XI:s bild. Kannan var prydd med rika sirater i drifvet arbete, och på insidan lästes följande inskrift: »*Med Carolus är du lycklig, utan honom skulle du varit bedröfvad*», samt årtalet 1779. Kannan sades väga 68 lod. Eschel hade äfven en liten rund silfversked med krona på toppen af skaftet. Slutligen började jag omtala Handarbetets Vänners verksamhet och spörja, om man aldrig i elfdalen pläggat pryda bänkar och väggar med granna kläden. Jo visst svarades det, »vägg klä' had en alltid vid juletid.» Så hade vi då kommit på rätta spåret, och snart visades oss ej blott ett täcke, sammanfogadt af lappar och som köpts af fader Eschels farbror, då han bevistade 1789 års riksdag, utan ock, hvad bättre var, ett stort vägg-kläde i gobelin eller så kallad flamsk väfnad, och hvilket i blekta färger framställde en Kristus med gloria, följd af de visa jungfrur med lampor i händerna, samt derunder, de ovisa jungfrurna framtagande till ett marknadsstånd, af den gamla välkända formen, att der förgäfves söka af marknadsgumman få olja till sina lampor. Bilderna voro fördelade i två fält och mellan dem sågs en inskrift, som dock

var omöjlig att tyda. Jungfrurna, de ovisa så väl som de visa, voro, enligt löjtnantens och fader Eschels påstående, iklädda den gamla Dalby-dräkten. Det hela omslöt af en bård i vackert geometriskt mönster.

Här var nu ett verkligt fynd, som gjorde mig icke litet stolt. Med lätthet erhöj jag löfte att låna och medtaga väggklädet, hvilket lån fader Eschel sedan frikostigt förvandlat till gåfva. Efter detta kände jag mig dubbelt hågad att fortsätta mina forskningar. Så skedde ock efter middagen, då jag med ett mod och ett trotsande af alla störtregnets obehag, som öfverraskade mig sjelf, vigilerade än upp och än ned och än åter upp i riksdagsmannens höga gigg, för att i hans och löjtnantens sällskap besöka mera framstående personer i Ofvansjöbygden. Att i detalj omtala denna färd, skulle föra mig för långt. Jag stannar därför vid besöket i kong-gården hos »Kong-Maritz», en person, som af alla omtalades med en aktning, som gränsade till vördnad, och som jag var glad att lära känna. Hon syntes vara, så att säga, caput familiæ för *Kongslägten*, efter hvilken också gården och hon sjelf bar namn. Släkten sades ursprungligen haft namnet Bergenhem, och har således bland sig räknat den forne kyrkoherden och förf:n af det anförda poetiska släktregistret från Dalby kyrka.

Kong-Maritz son, som lärar med utmärkelse studera vid Upsala universitet, säges dock hafva återtagit det ursprungliga slägtnamnet. Vid inträdet på kong-gården, hvars inre icke hade något utmärkande, trädde oss till mötes en högväxt äldre qvinna med lugn, värdig hållning, regelbundna drag, djupliggande mörka ögon, ett bestämdt drag öfver munnen och mörkt hår. Efter att hafva språkat en stund, och träffat hennes döttrar, hvilkas ljusa oregelbundna anleten hade en helt annan typ än moderns, drog jag fram med mitt ärende, i det jag åter omtalade Handarbetets Vänner och syftet med deras verksamhet. Kong-Marit efterskickade då genast ett vägg-

kläde, i det närmaste likt Fader Eschels, och skänkte det med varm hand åt Handarbetets Vänner. Det glädde henne då jag sade att det skulle komma att visas för Värmlands furstinna, Kronprinsessan Victoria, liksom det intresserade alla att höra hurusom kronprinsparet värdigats mottaga kallelsen att vara föreningens första hedersledamöter.

Vår äfventyrliga upptäcktsfärd, som inbragte, utom den större gåfvan af Kong-Marit, äfven diverse småsaker, såsom vantar, »hånd-klä» och präktiga band, med hvilka fordom fliekorna lindat sitt hår öfver en fyllnad af halm, närmade sig sitt slut. Sista besöket gjordes hos ett gammalt syskonpar af finsk härkomst, som tjenat hos en hemmansegare och efter dennes död fått gården som gåfva. Stugan var rymlig, men allt hvad den innehöll syntes mörkt, nästan svart af ålder och smuts, värdfolket och deras kläder inberäknade. De två små dverglika figurerna, med breda ansigten, svart tofvigt hår och dunkla djupliggande ögon samt en uppsyn halft klipsk och halft slö, gjorde ett eget intryck i den blandade belysningen af glöden i spiseln och regndagern från det smutsiga fönstret. Jag jmförde dem i mitt sinne med den högväxta Kong-Marit och de resliga ljuslätta Gunneby-bröderna och tyckte mig nu klarare än förr förstå sagornas skildring af dvergsläktets förhållande till det rätta odalfolket. Mera motsatta typer än dem, vi här sett, kan man knappast tänka sig. Gumman nekade länge och vresigt att visa oss något af sina förråd, men framtog slutligen efter mycket letande ett groft handkläde med fransflätning.

Redan tyckte jag mig hafva gjort rika och lyckliga fynd för Handarbetets Vänner, och dock återstod ännu det bästa. Det var ett ytterligare *Vägg-klä*, tillhörigt *Jon Bengtsons hustru* i Tusta. Hvad hon sjelf hette hörde jag aldrig. En gift qvinna tyckes, så länge mannen lefver, betraktas endast som hans hustru, medan dock hennes ärfda familjeklenoder, trots

lagen, som binder hustruns eganderätt, anses uteslutande tillhöra henne. Först när mannen är död, synes hustrun åter inträda i sina rättigheter såsom själfständig person, detta ända derhän att hustru-namnet bortfaller. Så hette den döde *Kong-Jacobs hustru*, såsom enka blott *Kong-Marit*. Det genom löjtnantens på Wingäng vänliga försorg oss tillförda klädet var ett ypperligt stycke af samma dyrbara tillverkning som de förut funna, men förträffligt bibehållet, och föreställande de helige tre kungars färd till Betlehem och tillbedjan af barnet.

Af Kong-Marit så väl som andra hörde jag än ett, än ett annat berättas om användandet af dessa vägg-klä, men sammanfattar det sagda i den utförligare beskrifning, som Herr E. lemnat mig:

»Vid bröllop har ett långt och smalt matbord användts, hvars ena långsida och ena ända gått intill bänkar, som varit fästade vid väggarna. Vid bordets ända invid vrån har brudparet suttit på bänken, bruden till höger om brudgummen med prestfrun vid sin sida. Intill brudgummen har »prestfar» suttit. »Högsätvråa» har då varit klädd med väggkläde. Vid båda sidor af detta hafva »handklä» med flätade fransar eller facks uppfästs, så att de gått något öfver dess kanter. Taket öfver brudparet var klädt med en duk i lysande färger, hvars fyra hörn voro fästade med rosetter. I midten af duken var en större rosett af band och silfverspetsar fästad. På julafton har väggklädet uppsats på lika sätt, som vid bröllop, då husfäderna suttit i »högsätvråa». Så har väggklädet suttit hela julen.»

Då egarinnan af det präktiga klädet ombads att låna oss det, ingick hon med någon motvilja derpå; men då man senare hemställde huruvida hon ej ville, i likhet med sin granne fader Eschel, *skänka* eller ock sälja det till föreningens samlingar, nekade hon på det bestämdaste, tilläggande, att, »som väggklädet troligen för henne vore dyrbarare och minnesrikare än

för Handarbetets Vänner, ville hon sjelf behålla och bevara det.» Mot en sådan bevekelsegrund fanns intet att invända. Man kunde blott önska, att hennes efterlevande måtte ledas af samma goda ande, så att ej det ståtliga arbetet en gång, såsom flera vi hört omtalas och sett spår af, måtte användas i ladugården och vid ölbrygget och sålunda i grund förderfvas.

Efter slutad eriksgata i Ofvansjöbygden, hvarvid den gamla svenska gästfriheten yttrat sig i frikostigt bjudande af vin och bärsaft med kakor, återvände vi till riksdagsmannens. Här öfverraskades vi vid den plötsliga åsynen af en ryttare, hvilken på en fin och välriden racehäst sprängde in på den kringbyggda gården. Den unge mannen kom för att bjuda oss att följande dag i hemvägen gästa hans svärmoder, i den vackra gården vid kyrkan, Långaf. Så gjorde vi ock, och sammanträffade der med tre vackra generationer, mor, barn och barnbarn, alla elfdalingar af den gamla kongslägten, hvilken här under rikedomens och bildningens inflytande tedde sig mindre originel, men lika redbar och välvillig.

Under återvägen till Likenäs inträffade intet annat märkligt, än ett samtal mellan löjtnanten och vår körsven, af hvilket enstaka uttryck nådde mitt öra såsom: »Nu ä ho rent stöllig — int kunn-en trott ho sku blitt så ubörjä — ja nu ä ho smitt full, m. m.» Jag suckade för mig sjelf öfver, att dryckenskapslasten här också angripit qvinnorna; men ängslan byttes i löje, då jag fick höra att »ho» här gälde Klaran och att det således icke var någon annan än elfven, som blifvit smäck full.

Följande dag träffade vi åter i Likenäs våra vänner från det första besöket, och tillbragte qvällen under treffiga och upplysande samspråk.

Medan den hyggliga husvärdinnan beredde aftonmältiden, sysselsatte vi oss med mor Kari Jönsdotter, köpte af henne

diverse föremål och ledde slutligen åter talet på den gamla visan. »Det var en lång vis», sade hon. »Ole Bergenhem, (farbror till hennes egen mormor), ha dikta'n för longe longe se'n i tiden, och ho ä e rent stollrolig vis.» Hon mindes, att den funnits tryckt i hennes »farshus». Nu hade hon litet bättre minnt sig på den, och som hon ej kunnat få reda på den tilltänkta sångerskan, erbjöd hon sig att läsa upp den så långt hon mindes. Glad åt förslaget tog jag papper och penna och upptecknade visan allt efter som hon anförde den, utan att dock våga återge i skrift Dalbymålets alla egendomligheter.

Stolvisan.

En stol är på jorden ett medel, som Gud
Bland andra har menniskan gifvit
Att lindra dess mödor, sen första hans bud
Af jämmer så öfverträdt blifvit.

Ho stolen uppfunnit, det vet man ej grannt
Om Adam den första månd vara,
Ell Jabal, som först den konsten på fannt
Tjäll bygga — jag ej vill försvara.

Nog hadd de för visso allt något hvarpå
De sig kunde sätta och hvila,
När de hela dagen i släpet måst gå
Med spada, med yxa och bila.

Vi tro dock den stolen ej illa var grann
Af fägring, som konsten då röjde,
När Eva ho vackert satt inne och spann
Och Adam gick ute och plögde.

Ty stolen är nödig för liten och stor,
I hofvet för kongen allena,
I kyrkan för prest, i stugan för mor,
I köket för Maja och Lena.

Men om I vill veta hur tills det bar ut,
Att jag här om stolen så qväder,

Så skall I få höra min afsigt till slut(?)
Att qvådet ej anses för väder,

När jag sjuttonhundra och femtiotre
Var hemma hos mina förvandter
Som oftast jag gick bort åt berget att se
Bland lysande skepnad och kanter.(?)

En dag fick jag höra en dräng och min bror
Som synnerligt detta påminna,
Att de uti löfås sett fura så stor,
Att liken man aldrig kan finna.

I följe med drängen jag reser åstad
Att lindra den längtan jag hade
Till trädet, och fann det ega den grad
Af storlek och vidd som de sade.

Vår Jan med sin yxa begynte nu på
Att hugga det mesta han kunde.
Han tänkte om fura: du aldrig skall stå,
Om tusende år dig än bunde.

Ho fick ifrå elfva tils klocka vardt fem
Tätt hugg och drygaste slängar,
Så stalp ho af stubben och gjorde e kläm,
Så der uti berget blef sängar.

Det friska af fura båd noga och grannt
Af mig på en timme vardt räknadt:
Af alla dess ringar slikt antal jag fant,
Som ingen af fura har tecknat.

Och femhundra sex och trettio år
Blef summan af ringarna alla.
En menniska knappt en femtedel når
Förrn hon för döden månd falla.

Men skada med fura, ho va inte hel,
Ty mycket vid margin var borta,
Utaf någon syra, som der hållit spel
Och åldern kommit att korta.

— — — — —
Här tröt mor Karis minne, och hon berättade blott i obunden stil, att »nu fundra'n på hva'n skull gör med si fura: holk, bytta, så, m. m. Men nej! slikt blir bara sönderslaget.» — —

Sist blef då beslutet att göra en stol,
 Som kunde hvar menniska tjena,
 När, trött utaf arbet och svett utaf sol,
 Hon vill sig till hvila beqväma.

— — — — —

Här tystnade åter mor Kari. »Jag höger int mer», förklarade hon slutligen. »Kunn vell allri trott nån sku vele lytte te dette. . . . Ne-j.» Och hon runkade på hufvudet. »Int go te dra me te mer.» Att den besjungna furan vuxit $\frac{1}{4}$ mil öster ut från Wingäng, samt att sju personer rymts i stolen när den blef färdig, det var allt hvad hon hade att tillägga.

När mor Kari lemnat oss, fullföljde jag, med stöd af herr och fru E:s uppgifter, ytterligare belysta af husfolkets erfarenheter, mina anteckningar af en del för Dalbymålet egendomliga uttryck, tillhörande familjeförhållandena, hemsysslor, drägten, husgerådet m. m. En del af dessa uttryck har jag sedan återfunnit i Hr Docenten Ad. Noréens värdefulla ordbok*), en del återfinnes icke der. Som emellertid dessa språkbruk gifva sin egen prägel åt det lif, som lefves i elfdalen, meddelar jag dem här utan alla anspråk på vetenskaplig noggrannhet.

För att börja med familjeförhållanden så kallas farfar och morfar med den gemensamma benämningen *goffa*, farmor och mormor åter helt enkelt *gomma*. Gudmor heter *gummer*, gudfar *gusfar*. Föräldrarna kallas af barnen mor och far, stundom *monger* och *dadden*. Deraf det kostliga uttrycket: *syte i häl monger och dadden*, hvilket vill säga att sköta mor och far till död-dar. Ansigtet kallas *ögan*, kinderna *ansigtan*, skuldran benämnes *hålan* och hälen *hölan*. *Usynlen* betyder svälld i ansigtet, olik sig. Att *skurte* är att se i smyg. Kommer man

*) Ordbok öfver Fryksdalsmålet samt en ordlista ifrån Vermlands Älfdal, utarbetad, och på bekostnad af Vermlands Naturhistoriska och Fornminnesförening utgifna af Adolf Noréen, Docent vid Upsala Universitet. Upsala 1878. Akadem. Bokhandeln. Pris 3 kr.

sent hem från arbetet, är man *svang* (hungrig) och behöfver *nò lit mycket mat* (temligen mycket). Näst är matsäck, *näst ut* att gifva ut matsäck.

Indelningen i de gamla stugorna var följande: *sittstugga*, *nòstugga* (nystugan?), *kåfve* eller *kòv*, äfven *nòsstukòv*, litet mellanrum eller kök, samt *källerstugg* oppunn (nedinunder). Allt slags husgeråd kallas med ett namn: *möbblar*. *Lofft* eller *lofftbyning*, är ett tvåvånings vishus med svale. *Opplòt* (oppblòt?) och *neddel* af gröfre tyg utgöra qvinnornas linne.

Spiseln heter *pall*, *omm* tomrum bakom spiseln, platsen utanför ugnen *grufva*, sittplatsen framför en väggfast säng kallas *skaara*. *Stannsäng* är en lös stående, icke väggfast säng. *Väija* är väggen, *husk* att gunga; *e huns* en gunga, *huska* vaggan. Fönster heter *gläss*.

Niffel är lädersäck, *kunt* en flätad näfversäck, *fästle* (eller fästställ) ett lag sele af vide att bära med. *Buger* (bågar) heter ett annat bärredskap af vide. *Truger* är en art snöskor för folk och hästar.

Af gamla benämningar på olika klädesplagg må till de redan anförda läggas *halskjorta*, nattkappa; *bròstduk* väst; *jackan* med ärmar, sirade med rödt, följde derpå, hvartill kom *tröjan* såsom ytterplagg. *Axelklut*, (kilen vid halsringningen), *krag* och *kval* (linning), höra till linneplagget. *Näfverhår*, kallas en blommigt utmålad näfverskifva, som qvinnorna knöto öfver hjessan, sedan håret med halm och band uppvidits i nacken. Mansmössan kallas *hätta*, äfven *luf*, mössskärmen *hättsmäck*, smäckluf är *kaskett*; halsduk heter *hajs-vif* (hajs, hals) och strumpor, *sockor*. *Kvale sko*, betyder att lappa skosulan. *Näfverskomil*, är uttrycket för den väglängd man kan gå i skogsmark med ett par nya näfverskor, hvilken väglängd lär motsvara en dryg svensk mil. *Knäbånn* kallas de band, med hvilka strumporna knyts öfver knäna, då de brokiga *knäbannstoffsera* alltid skulle hänga synliga ned under kort-

byxorna af gult sämskskinn. *Häcktetekrok och häcktelycka* säges för hake och märta. Vantar kallas *vant*, *buije vant* är lappa vantar, *näst på vant* brodera vantar. *Facks* betyder både subst. frans och verbet fransa; Så ock *kval* linning samt linnings fastsyende vid ärmen. *Taskor* eller *pryskor* kallas två från bältet nedhängande lösfickor.

Gå vi till matlagningens område, finna vi att man säger *pannresk* för potatespannkaka, *gurktapp* för kork, *stomp* är brödbulle. *Krummer* är ett slags klimp af hafremjöl. *Näfgröt*, elfdalingens älsklingsrätt, förtjenar sin särskilda beskrifning. Vatten slås i en panna på elden och får koka upp. Då *näfras* det skradda hafremjölet i pannan och röres ned med en styf träpinne. Häraf bildas en gröt, som, i fall den är lyckad, skall vara så torr att man, utan att sölas, kan servera den med händerna, hvarefter den ätes med fläskflott. Äfven bildade personer älska denna rätt, »men», sade oss frun i Transtrand, »det är en mycket grannlaga konst att koka näfgröt.» Det fordrar styrka vid omrörningen och därför lyckas det bäst för männen. Också begifva sig inga båtkarlar eller timmerhuggare ut på långvarigare arbete, utan att i näfverkunten medföra grötpannan, och i båtens botten ligger alltid en flat sten, på hvilken gröteld kan uppgöras.

Ännu kunde mycket vara att tillägga, särskildt från lifvet i säterstugan uppe i den vida skogssträckan, som skiljer Dalby från Malungs socken i Dalarne, och der *gjätterjäntan*, eller som hon också kallas »säterkullan», tillbringar hela den vackra årstiden med kreaturen (*kröttula*). Men skildringen af detta lif skulle här föra för långt, och får därför sparas till ett annat tillfälle. Läsaren får i stället följa oss ned från gafvelrummet, der vi suttit och språkat, utför den halsbrytande trappan till Ola-gubbens sittstuga, der en aftonmåltid nu stod uppdukad, som skulle gjort heder åt hvilken Stockholms tésupé som helst. Medan vi nu läto oss den väl smaka — icke minst den

ypperliga laxöringen, ortens förnämsta läckerhet — fördes talet på de sociala förhållandena i bygden.

Skolväsendet var, såsom jag redan förut hört, stadt i utveckling, men fattigvården sköttes på det gamla bedröfliga viset, att de medellösa och orkeslösa »hjonerna» skickades från rote till rote att få sin försörjning. Dock vore en komité tillsatt för att uttänka förbättringar i detta och andra kommunala förhållanden. Öfver dessa klagades, ej utan bitterhet. Skogen öfvervärderas, skatterna stegras ständigt. Också draga alla unga öfver till det nya landet, »och», tillade Olagubben »snart ä bara vi gamlinger qvar.» Under det vi åto och språkade, inträdde en man, som åtagit sig att tillverka några småsaker åt mig, att medtaga som minne från Dalby. Bland dessa var ett par näfverskor, gjorda efter modell af en vanlig sko, men icke desto mindre omöjliga att få på foten. Först senare har jag fått veta, att näfverskor måste blötas i ljumt vatten första gången de påtagas, då de blifva mjuka och forma sig efter foten.

Följande morgon, vår sista i Dalby, fick jag besök af ett par flickor, som hört att jag ville köpa tillbehören till en gjätterjäntas utrustning, och nu medförde några sådana föremål till salu. På fråga hvar de bodde, svarade den ena att hon vore af *bolagsfolk* och bodde »trass oppå hia, nor om Örtenstens.» (Straxt uppe på heden*). Den andra var en vacer trefflig jänta med lifliga ögon och skälmska gropar i kinderna. Hon följde mig på en tidig morgonvandring till de så kallade »Halvardspojkarne», af hvilka jag troddes kunna få köpa några till säterlifvet hörande föremål. Ångbåten var i antågande och vi måste halft springande söka nå vårt mål. Under tiden gjordes och besvarades frågor, och så fick jag veta att det lilla torpet på heden, der familjen bodde, var köpt

*) Norr om Transtrands herregård, som eges af en Hr Örtensten.

af hemmansegaren på femtio år för 400 kronor och en skatt af 14 dagsverken om året. Flickan talade äfven om hemsysslorna, bl. a. om väfnaden, sade att vadmalsväfven för året var längesedan afslutad och att rätta tiden för bomullsväfnaden just nu (början af Juni) inträdt. På fråga om hon hade fästman, rodnade jäntan och log samt lät förstå att det var båd si och så med den saken, men att det i alla fall ej vore passligt att nämna hans namn förr än en »vor vuxen te gift sej.» Tillsjord om hvilken ålder man då bör innehafva, svarades 25 år, och hon var ännu ej 23. Mor i Halvarsgården, de så kallade pojkarnes mor, höll just på att varpa då vi trädde in, berättade åtskilligt om gjätterlifvet, men hade hvarken yx eller »butt», eller andra tillbehör att aflåta, ty det var alltsammans skickadt med gjätterjäntan.

Nn hvisslade ångbåten, en utskickad kom att hemta mig, och efter att hafva passerat öfver den vackra gården på Likanå herrgård samt med hjälp af ett fast handtag praktiserat mig utför den halkiga elfslutningen, gick jag ombord. Knapast hann jag säga farväl åt våra vänner i Transtrand samt åt riksdagsmannen, löjtnanten och familjen från Långaf, hvilka alla följt med ångbåten ned till Likenäs, förr än denna lade ut och vi anträdde hemvägen.

Elfresan gick fortare än sist, men luften var tung, stränderna framstodo i en mindre förmånlig belysning, omgifningen var mindre liflig, och så tillbragte jag tiden med att i minnet taga en flygtig återblick af hvad jag sett och upplefvat under min korta färd. Det blef ett helt galleri af olikartade bilder: båtfärden i den skymmande qvällen och morgonbesöket i flickskolan i Filipstad; skogsfärden med sina verklighetsbilder och sina skaldeminnen, samt musikaftonen i jägmästarhemmet vid Råmen; kom så Uddeholm med dess treffiga salong och dess olika arbetarinteriörer, dess sagor och dess nutidshistoria; ångbåtsresan uppför Klaran med alla ställ-

ningar och förhållanden ombord; vidare kyrkfärden, Ofvansjöbygden, och sist qvällen hos Olagubben.

Jag kände mig lycklig af att ha fått en inblick, om än så flygtig, i det lif som lefves, det arbete som bedrifves, och de sociala förhållanden som råda i denna aflägsna del af Sverige. Jag häpnade vid tanken huru allt här vexlar mellan de uräldsta former och de allra nyaste. — Jag jemförde i mitt sinne den under hemmansegaren skattskyldige torparen på »hia» och den under det moderna aktiebolagets regler bundna fabriksarbetaren; jag ställde bredvid hvarandra i minnet de jättelika maskinerna och framforslingsmedlen vid Uddeholmsverken med de små vattenverken vid Klarans bigrenar, de vilda timmerlöpen utför elfstranden och de små drögar, på hvilka en lurfvig häst drog fram den ensliga stocken till den primitiva sågen, och jag önskade en gång kunna återgifva allt hvad jag sett, för tidskriftens läsare.

Att detta skett på ett ofullständigt sätt, vet jag väl. Jag har icke kunnat återgifva annat än hvad jag såg, och jag hann se endast det, som kom i min väg. Mina anteckningar göra icke heller minsta anspråk på ofelbarhet. Kunna de bidra att fästa fosterlandsvänners uppmärksamhet på dessa aflägsna bygder, och framkalla skildringar af dem, bättre och mångsidigare än dessa, så är deras ändamål vunnet. Till sist hembär jag en hjertlig tacksägelse för den stora välvilja och den älskvärda gästfrihet, som jag rönt på min färd, och som utgöra dess käraste minne.

Esselde.

10. Om några nya diktsamlingar.

III.

Religiösa sånger af Alcyone Adlersparre. Med förord af e. o. Professorn *Carl Norrby*. Sthlm, A. V. Carlssons förlag, 1882.

Dessa i ett föregående häfte omnämnda sånger hafva blifvit med stor välvilja mottagna af tidningspressens organer. Äfven enskildt hafva de framkallat vänliga erkännanden, som vittna om att de blifvit förstådda och att deras förf. ej saknar förmåga att sjunga ut något af det, som djupast rör sig i samtidens bröst.

Alla granskare hafva tillerkänt den unga sångerskan *en* framstående egenskap, hvilken inför den nutida kritiken har stort värde: Hon sjunger hvad hon sjelf erfarit, det personligen upplefda, sökta och funna, det redan genomkämpade eller det för hvars fulla tillegnande ny kamp förestår. Kort sagdt: hon är *realist*. Må hon sjelf ursäktas det i hennes öron troligen ej väl klingande ordet. För min del vill jag försvara det, eftersom jag tror att ingenting är mera reallt här i verlden, ingenting genomlefves så fullt, så helt som det inre lifvet, ingen verklighet är så verklig och i yttre måtto så starkt återverkande som den i själens innersta fördolda, den, som utgör människan sjelf.

Det, att *det står en personlighet bakom* Alcyone Adlersparres sång, är det som af alla anmärkare framhållits såsom dess främsta förtjenst. Men sångernas skaplynne har dock tätt sig olika för olika betraktare. För några vänliga anmälare hafva de framträdt med det blyga behaget af en ung flicka, hvars fromhets uttryck man knappast »näns» underkasta en

pröfvande granskning *). Andra, och bland dem en förf:re i Väktaren, har funnit det karaktäristiska för sångerna ligga i de båda egenskaperna *kraft och originalitet*. Förordet har angifvit deras religiösa halt. Det heter der, att sångerna vittna om ett hjerta, som tror, därför talar det, om en sant biblisk anda, sunda läroelement, och innerlighet utan konstlad värme. Jag skulle vilja tillägga, att de röja jemte troskämpen, som visserligen står främst, äfven tänkaren och den af sig sjelf mycket kräfvande människan.

Detta, att sångerna äro ej blott kyrkligt kristliga utan kristligt menliga, samt att de sprungit ej blott ur ett troende hjerta utan äfven ur ett tänkande och pröfvande förstånd, ger dem i min tanke deras största betydelse. Detta gör att de omspanna ett långt större lifsområde än eljest vore fallet, att de gifva ord af väckelse, uppmuntran eller tröst äfven åt sådana kristna, hvilka icke med förf:n kunna i alla punkter omfatta den ortodoxa tros läran. Och just i de stycken, der sångerna uppenbara denna storslagnare karaktär, är det som deras inneboende kraft och ursprunglighet göra sig bäst gällande äfven i formen.

Ett är visst: *vanliga* äro icke dessa sånger, vare sig i god eller mindre god mening. De sakna det smidiga behaget, den yppiga diktionen hvarmed verskonstnären nu mera sirar äfven de obetydligaste bisaker i sin framställning. De sakna allt hvad musikern kallar koloratur. De ega i stället de djupa sökande tongångarne, de djurfva, ofta kärfva dissonanserna, lösta, ibland kanske alltför enkelt eller ofullständigt, ibland åter i dämpadt jubel.

Der innehållet är mindre personligt, der förf:n stannat vid återgifvandet af ett känt bibelställe, eller en generel andaktsstämning, och der hon ibland fastnar i häfdvunna tale-

*) Att kärleksfullt visa till rätta, helst en nybörjare, borde man dock alltid nännas. Om ej offentligt, vore det åtminstone enskildt kärkommet.

sätt, der blir sången poetiskt svagast. Men så snart personligheten får frihet att skapa sin egen form för den tanke eller känslöstämning, som själfmant vill bryta sig fram, gör sig dess inneboende kraft och ursprunglighet gällande äfven i uttrycket.

Om detta uttryck också blir poetiskt i ordets vanliga bemärkelse? Ja, derom må kanske tvistas. Frågan, hvad är och hvad är icke poesi, har ännu icke fått något allmängiltigt svar. Blott så mycket är nu mera gifvet, att form och innehåll måste dömas samfaldt. Den tiden är förbi, då ett platt innehåll i en glänsande form fick gå och gälla för poesi. Men å andra sidan har tekniken, i verskonst som i alla andra konster, blifvit i vår tid för högt uppdrifven för att tillåta oss, att åt en skön eller stor tanke, iklädd en felaktig form, gifva den äkta poesimens stämpel.

Att förf:n af de nämnda sångerna icke heller utan studier af formens lagar gått till sitt värf, märker man genast. Men konsten har tydligen varit henne *blott* medel. Formen är för henne till, endast och allenast som uttryck för tanken, icke för någon sin egen skönhet. Deraf något återhållet, dämpadt i diktionen, som ofta ger den ett eget kyskt behag, en samlad kraft af äkta poetisk halt. Stundom åter blir språket styft eller öfverdrifvet enkelt. För öfrigt äro i dessa sånger tanke och uttryck så förbundna, så starkt sammanpressade, stundom så korthuggna, att det är omöjligt att skilja dem åt och säga: tanken är bra men formen oduglig, eller tvärtom. De stå och falla tillsammans.

Till ledning för läsarens omdöme går jag nu att meddela några utdrag af de sånger, hvilka i mitt tycke äro bäst och vittna om verklig begåfning för den religiösa poesien.

Jag stannar då redan vid det första stycket, som skildrar *anden* under bilden af den himmelska dufvan, hvilken skänker renhet och frid, af det lefvande vattnet, som lüskar törsten efter rättfärdighet, och af elden, hvilken luttrar och tänder nytt lif.

Känner du andens springande källa,
 Flödande ström med evinnerligt lif?
 Får i ditt hjertas djup hon uppvälla,
 Tystna begärens oroliga kif:
 Ljudar ju högre heliga sången,
 Sjungan af floden i brusande dån,
 Källan med aldrig sinande sprången,
 Ådern, som öppnats af människans son.

Känner du andens värmande låga,
 Elden, som lyser och bränner af Gud,
 Väcker till lif en domnad förmåga,
 Kraften att älska de himmelska bud?
 Känner du ljus i tanken sig tända?
 Läpparne helgas af renande glöd?
 Ser du din natt i dagning sig vända?
 Finner i luset ditt onda sin död?

Den andra sången besjunger i antikt versmått skapelsens
 skönhet och bildliga betydelse; hur Guds majestät ter sig
 för vår blick i stormens fart, i åskans dån, i ljugande blix-
 rars sken; hur vestanvindens milda flägt hviskar en helsning
 från tröstens Gud:

»Jag vet hvad tankar dig jag sänder,
 Nämligen fridens och icke vredens.»

Men synlig värld skall vaxla och sist förgå,
 Föråldras himmel, jord som en sliten skrud;
 Du, Gud, din klädnad städs förvandlar,
 Blifver dock själf du den evigt samme.

När jord och himmel fly för din helga blick
 Ditt rike, Herre, varar i evighet;
 Ditt rikets grund kan icke bäfva:
 Bygge vår själ på den fasta grunden.

Ur sången om böckernas bok i korta fyrradiga stancer,
 med ett lofprisande af skriften till omqvåde, må ock några
 strofer anföras. Der, säger förf:n, möts vår blick af Herrens

män, stadda än i helga syner, än i nöd och ångest. Men skönast skåda vi *en* bild, en människoson, men stammande från himmelen. Der skildras vidare Herrens nåd att frälsa fallet människolägte. —

Der ser en hvar sitt eget jag,
Der återspeglas menskolifvet,
Och menskan bär sin Faders drag,
Fast fläckadt, vrängdt, af synden rifvet.
Oss känner skriften.

— — — — —
Från Herrens ord en anda går,
Som strömmar frisk till menskans sinne,
Som tränger djupt, som hjärtat når,
Som danar om med kraft derinne.
Hur väldig skriften!

Detta omdanande, denna renande frigörelse af fadersdragen i människans inre, återkommer ofta under olika uttryck. Så heter det om bedröfvansens ugn:

I den degeln beredd, din själ blir fri
Från trycket af främmande makter.
Der lossas guldet, som bodde i
Ditt hjertas fördoldaste schakter:
Ditt bästa jag
I öppen dag
Skall bryta sig fram till Guds ära.

Sorgen stärker i menklig barm det lif, som stammar från himlen. Guds eld förtär det lumpna och förvända, lyfter själens begär

Och främjar allt
Af duglig halt,
Som kan i ditt hjerta uppspira,

I en annan sång stegras denna känsla och tar starkare uttryck:

»Derför, Gud,
På ditt bud
Må mitt hjerta krossas,
Att i dig förlossas.»

Må man dock ej tro, att det är en ljusskygg, glädjeföraktande ande, som råder i dessa sånger. Om motsatsen vittna bl. a. sångerna: *Friskt mod! Glad skall en kristen vara. Gud vare lof att det fins ett ord!* m. fl.

Ur den sistnämnda må åter några uttryck här få plats.

— — — — —
 Gud vare lof, att det fins ett ord,
 Som läker såren och ömt förbinder
 Hvar slagen, sargad, förkrossad själ,
 Och rödjer vägar och bryter hinder!

Gud vare lof att det fins ett ord
 För alla sjuka, för alla svaga,
 För hand, som domnat, för matta knän,
 För skuldror, trötta att bördor draga!

Gud vare lof att det fins ett ord,
 För dem likt rykande veke flämta,
 För hjertan, brutna likt trampad rö,
 Den ingen aktar från vägen hemta!

— — — — —

»*Bevara ditt hjerta!*» är i mitt tycke en af dessa sånger, der ord och tanke vunnit full samklang, och likaså den undrande lofsången till Kristus, »*Hur kunde du Herre?*» hvars sista strofer lyda:

— — — — —
 Ja Herre, vid allt, hvad du lidit och gjort,
 Vid allt, hvad din godhet för oss velat våga,
 Vid allt, hvad om dig blifvit vittnadt och spordt,
 Mitt hjerta har endast en bäfvande fråga:
 Hur kunde du, Herre?

Ej fattar min låga, min syndiga själ
 Din kärleks, barmhärtighets heliga under,
 Och därför vid allt, hvad du gjort för vårt väl
 Med blygsel jag spørjer i ensliga stunder:
 Hur kunde du, Herre?

Sången vid Emaus är kanske en bland de bästa, äfven hvad den yttre omklädnaden beträffar. Kort men målande

skildras de tvänne lärjungarnes vandring under sorgsna tankar på Mästaren som lemnat dem:

— — — — —
 Gick dock så stilla vid vännernas sida
 Herren den saknade, ej af dem känd;
 Endast som förr vill han stunden förbida,
 Stunden, då sorg skall i glädje bli vänd;
 Tydde dem skrifterna, talte försoning,
 Följde dem sist i den torftiga boning.

Så har ock stundom sångarens hjerta saknat sin Herre, sin himmelske brudgum, bäfvande ensamt under sin tryckande börda:

Rufvade öfver förlorade dagar,
 Skälfde för Sinais heliga lagar.

Sökte hon då vid den Heliges bord hans rika häfvor, och så öppnades hennes syn, att hon såg honom när hon närdes af hans kärlek:

Herre jag kände dig: hörde dig nalkas,
 Kände på rösten min herde så god,
 Härligt min tröstande ande nu svalkas,
 Härligt nu styrkes mitt svigtande mod.
 Ej af det yttre bevektes mitt sinne,
 Nej, men af handlingens heliga minne.

— — — — —
Herre jag kände dig: kände ditt öga,
 Kände din eldsblick ransaka min själ,
 Tändes så gnistan från himmelen höga
 Djupt i mitt inre, jag kände det väl.
 Herre, låt brinna den flämtande låga,
 Taga gestalt och i dagen sig våga!

Gripande är sången om Tomas:

— — — — —
 Tomas, broder, räck mig handen, käre!
 Tvifvelsjuk du är, ej tvifvelstark etc.
 — — — — —

»Gud! de myndige fela ock» är en sång full af stark kärlek till det stora hos menskligheten, och djupt ve öfver att denna storhet är »spillror blott af verk, som Gud hafver skapat

godt.» Men sorgen vändes i glädje vid tanken att *en* dock funnits, som bestått i profvet, som brutit väg till ljuset och bundit vårt hjerta på nytt vid Gud.

Den sång, som har till öfverskrift en gammal kyrkofaders ord: »De som göra bot blifva yngre», är redan känd för tidsskriftens läsare. Många hafva funnit den tung och underlig. Jag ville kunna försvara den; och jag tror att den vinner de flesta, som göra sig mödan att läsa den flera gånger. Det är sant att formen är tung, men ämnet är så ock. Synd är ett ord med centnervigt, bot är icke en dans på rosor; snarare må dess qvåde, såsom här, erinra om arbetet i ankar-smedjan. Dock är det hoppet, icke förtviflan, som smides ut under dessa tonfall, tunga som släggans slag, och därför slutar hvarje strof med ett lättnadens ord: »bot gör *ung*», likasom för att låta oss hemta anden.

Bönesångerna för barnen och de unga, »En ropande röst», och den sång, som har till öfverskrift: »När jag svag är, så är jag stark», tillhöra perlorna i samlingen. Af den sist-nämnda här några stancer:

— — — — —
Intet i mig själf — då först
 Skall jag *något* blifva.
 Är för Gud den minste störst,
 Allt jag ville gifva:
 Hälsans blod,
 Medgångs mod
 Från mig gerna vike
 För min Herres rike.

I ett bräckligt kärils sköt
 Sänker Gud sin häfva.
 Och om Gud sitt käril bröt,
 Lyste skön hans gåfva,
 Trängde fram,
 Sprängde dam,
 Öfvergöt sin hydda,
 Den af nåd beprydda.

Derför, Herre, gör mig svag,
 Bryt min egen styrka!
 Dana mig till ditt behag,
 Till din Andes kyrka!

Herre Krist,
 Af min brist,
 Som din starkhet gömmer,
 Städs jag mig berömmar.

Detta qvåde, anfördt såsom en af samlingens perlor, är dock betecknande äfven för en af de formella brister, som ej sällan försvaga intrycket af sången, den, att känslan, som ligger till grund för densamma, mättas eller försprides i slutorden, i stället att samlas och stegras.

Davids-psalmerna utmärka sig för en sällsynt grad af inre trohet tillika med förmåga att behålla de ursprungliga uttrycken. Så den 42:dra:

Som hjorten ropar efter källans vatten,
 Min Gud, i dagens stund, i stilla natten,
 Så törstar efter dig min själ och längtar
 Och hjertligt trängtar.

Med denna täflar den 88:de, och i mitt tycke vittnar olikheten i det valda versmättet om fint öra för förhållandet mellan innehåll och form.

I mörker.

Ängsladt sinne tryckes af tunga tankar,
 Trycks, fast Kristus oss löste lifvets gåta:
 Upp ur hjertat stiga de gamla frågor,
 Dunkla som fordom.

Mon bland döda Herren skall under verka?
 Eller mon dig, Herre, de döda prisa?
 Mon i grafven, Gud, vi din nåd, din trohet
 Kunna förtälja?

Skola Herrens under i mörkret kännas?
 Eller Guds rättfärdighet där förnimmas,
 Där i stilla landet, hvar allt förgätes,
 Gud, i det tysta?

Gud, till dig jag ropar: min bön dig hinne!
 Säg dock, hyi min själ du förkastar, Herre!
 Gif mig ljus! Hvi skyler du, Gud, ditt anlet?
 Klarligt det, lyse!

Denna sång är näst den sista i samlingen. Slutsången ger svaret och löser det kvalfulla spörjsmålet:

Det fins ett lif, som död ej når,
 Som strålar ljuft i evig vår
 I Herrens klara himmel,
 Det nya Guds Jerusalem,
 De trogna hjärtans rätta hem,
 Högt ofvan verldars vimmel,
 Dit vår själ,
 Trånar väl,
 Ser och trängtar,
 Häftigt längtar,
 Sträcker vingen,
 Vill till Gud, som vägrar ingen.

Men jag har redan anfört mer än jag ämnat, och vill ej gå läsaren för mycket i förväg. Det är nämligen mitt hopp, att den lilla boken, oaktadt den väl kan hafva brister, som röja nybörjaren, dock skall tilldraga sig uppmärksamhet och sympati af de flesta, som ej äro fiendtliga mot förf:ns lifsåskådning, och som förstå att genom det icke alltid lena skalet tränga till kärnan af innehållet. För nattvardsungdom, som ej stannat på en alltför låg utvecklingsgrad, tror jag, att den vore en sund och stärkande gåfva, af hvilken den unga kunde lära förtröstan, kärlek och ödmjukhet.

Mätte den unga sångerskan få kraft att gå framåt och att bryta de fjettrar, som ännu stundom binda sångens heliga gåfva i hennes själ. Mig synes det visst, att hon fått den gåfvan i ej vanligt mått och af en egendomlig art; att, om tid förunnas henne att mogna och blifva herre äfven öfver formen, hon en dag skall kunna, ej blott instämma i den allmänna tempelkoren, utan få »sjunga Herranom en ny visa».

Esselde.

II. Några biografiska drag ur Carmen Sylvas lif.

Af C. H—rg *).

Det är första gången ett arbete af Carmen Sylva framlägges på svenska för en svensk allmänhet, och detta ej ens ett helt arbete, utan blott en ringa del af ett större sådant. Det skall dock åtminstone i någon mån gifva dem, som ej förut känna till denna i inre och yttre hänseende så rikt begåfvade författarinna, en föreställning om hennes skrifsätt.

Carmen Sylva? Ehuru ej alldeles okänt inom vårt fädernesland, skall dock detta namn väcka mången undrande fråga: hvem är Carmen Sylva? Och detta bör ej förvåna oss. Som literär personlighet är Carmen Sylva helt ung — hennes första arbete utkom 1880 — och helt säkert äro ej de svenska hem många, till hvilka hennes dikter funnit vägen.

Vi tillåta oss därför att här framlägga några drag *) ur Carmen Sylvas lif, i förhoppning att härigenom lust må väckas till att stifta bekantskap med denna författarinnas fina framställning af människolifvet. Läs hennes arbeten, och ni lär i dem att känna en ren andes djupa uppfattning af lif och religion, ett innerligt deltagande, en djupt känd och på erfarenheten grundad medkänsla för alla dem som lida, vare sig de stå i dalens skugga eller i solskenet på samhällets höjd. Och alt detta flödar emot oss rikt och varmt på ett i hög grad flärdfritt, okonstladt, ja rent af rörande enkelt språk. Det är icke blixtrande kvickhet, bländande idéer, inbillningskraftens djärfva flygt eller formens originalitet, som möta oss i hennes arbe-

*) Till ledning för denna teckning föreligger hufvudsakligen en lefnadsskildring öfver Carmen Sylva, hvilken står såsom inledning till ett af hennes på danska öfversatta arbeten.

ten, vare sig poesi eller prosa. Det förherskande draget i dessa dikter är en djup religiositet. De äro uttryck af ett allvarligt, under sorger mognadt kvinnohjärtas tankar och känslor. Det är ej idéernas nyhet, som öfverraskar eller griper oss, utan deras renhet, hvartill kommer, att dessa idéer tränga ned till oss från den plats i samhället, som så mången tanklöst framhäfver som den alltid lyckliga, alltid solbelysta.

Carmen Sylva är den pseudonym, bakom hvilken döljer sig drottning Elisabeth af Rumänien. Hon är utgången från en släkt, som redan i flera generationer uppburits af framstående personligheter. Hennes fader, furst Hermann af Wied, var en högt begåfvad och allvarlig man; han var en reflekterande natur och intresserade sig företrädesvis för filosofiska spörsmål och har inom detta område äfven uppträdt som författare. Han utgaf 1859 anonymt ett stort verk, »det omedvetna sjäslifvet och den gudomliga uppenbarelsen»; längre fram utgaf han äfven en studie öfver Kants frihetslära samt »replik och duplik i den gamla striden om viljans frihet».

Hennes moder, furstinnan Maria af Wied, hertiginna af Nassau och syster till drottning Sofia af Sverige, är en icke mindre rikt begåfvad personlighet. Isynnerhet utmärker hon sig för ett djupt religiöst sinne. Hon uppfostrade äfven sina barn i öfverensstämmelse härmed synnerligen allvarligt, och hela Carmen Sylvas författareskap bär tydliga spår af de intryck och åsigtter hon alt ifrån barndomen emottagit och bevarat. Det är således med fullt skäl, som en tecknare af drottning Elisabeths lif säger: »alla goda féer stodo kring hennes vagga, då hon d. 27 Dec. 1843 såg ljuset. Men», tillägger samma person, »håller icke den onda féen fattades; kunde hon icke frantaga den nyfödda hennes goda gåfvor, så kunde hon dock i hennes lifs klara källa blanda den droppa bitterhet, som en sådan högtbegåfvad natur ej finge sakna: hon var bestämd att pröfva alt, för att förstå alt.»

Under sin barndom vistades hon regelbundet om sommaren på slottet Neuwied och om vintern på jagtslottet Monrepos. Hon blef, som ofvan antydts, allvarligt och strängt uppfostrad, och föräldrarna ledde själfva hennes undervisning. Denna var dock delvis anförtrodd åt en grande-nièce af den bekante fysiognomen Lavater. — Redan vid tre års ålder lärde Elisabeth att läsa. Tidigt visade hon ett märkligt anlag att ur minnet framsäga poesi; så t. ex. uppläste hon genast utan till en dikt på fyra strofer, som hennes fader blott en gång läst upp för henne.

Furstinnan af Wied lät sina barn hvarje söndag uppläsa dikter, af dem själfva valda och på hvad språk de hälst önskade. Härigenom uppöfvades den äldsta system, Elisabeth, till en ovanlig grad af deklamatorisk förmåga; denna har hon sedan städse bevarat, hon föreläser än i dag på det mest fulländade sätt och med underbar modulation af rösten. Hon var blott ett nioårigt barn, då hon kunde deklamera hela Schillers »Kampf mit den Drachen.» Redan vid denna tid hade lusten att själf skriva vers vaknat; dessa voro af öfvervägande religiöst innehåll och doldes omsorgsfullt som en stor hemlighet.

Hon var blott sju år, då hon första gången fick lära känna lifvets allvarliga sida. Sjelf var hon frisk och stark, men efter hennes lille broders, prins Ottos, födelse var hennes moder under åratals fängslad vid sjukbädden, och hennes spåde broders lif var endast en lång dödskamp, börjande vid hans födelse och efter elfva år slutande med döden. Då Carmen Sylva af sorger i lifvet kallar *den* svårast, när sjukdom och lidande sluta sig till de spåda små och göra »deras vackra små ansigten bleka och deras ögon stora och sorgsna», talar hon af egen erfarenhet. Hon såg själf detta, först som ung flicka vid den spåde broderns långa sjukläger, sedan som maka och moder, då hennes enda barn, en fyraårig flicka, borttryktes

af döden. Efter flera års vistande i Bonn och Paris, där den furstliga familjen uppehöll sig för att söka hälsa först för prins Otto och sedan för den efter sonens födelse ständigt sjuka modern, återvände familjen till Neuwied, där äfven en krets af konstnärer och vetenskapsmän samlades. Dessa utöfvade stort inflytande på den unga furstinnans andliga utveckling.

När Elisabeth var tretton år, nedlade fröken Lavater sin befattning och hon erhöll undervisning af de bästa lärare, hvarjämte hennes fader, furst Hermann, själf till stor del selsatte sig med sin dotter. Hon arbetade mycket tillsammans med honom, skref för honom och vistades timalt i hans arbetsrum.

Hon blef konfirmerad vid sexton års ålder. Modren ledde själf den hufvudsakliga beredelsen härtill. Hon skref ofta under nattens timmar, medan hon vakade vid den sjuke sonens bädd, de uppgifter, som dottern nästa dag skulle utarbete.

Efter denna tid började furst Hermanns hälsa alt mer och mer att aftaga. Den lungsjukdom, hvaraf han led och som slutade hans lif, utvecklade sig hastigt. Den unga prinsessan egnade all sin ömhet åt fadrens vård och var hans tröst under sjukdomens dagar. Vid sonens smärtsamma plågoläger vakade modern natt och dag, ända till dess han 1862 slutade sitt korta sorgliga lif. — Säkerligen såddes under dessa tunga dagar många af de frön, som sedan spirat upp till tankar och verk, och som man nu får läsa under »Carmen Sylvas» namn.

Först vid 20 års ålder på hösten 1863 infördes prinsessan Elisabeth i stora världen. — Samma vinter följde hon med storfurstinnan Helene af Ryssland till Petersburg. Efter ett kort vistande därstädes insjuknade hon i en häftig och farlig tyfus. Medan hon ännu medvetlös kämpade mot sjukdomen, dog hennes fader, och detta var den första underrättelse hon emottog efter sitt tillfrisknande.

Med undantag af en resa i Italien och ett besök i vårt fädernesland, med hvars konungafamilj som bekant det furstliga huset af Wied är nära beslägtadt, vistades hon hos sin moder på slottet Monrepos ända till hösten 1869.

Med denna tid inträder ett nytt skede af hennes lif. Hon lärde då känna sin blifvande gemål, den unge fursten, numera konung Carol af Rumänien. Son af fursten af Hohenzollern-Sigmaringen och prinsessan Josefine af Baden, valdes han till furste af Rumänien 1866 och blef efter rysk-turkiska krigets slut 1878 upphöjd till konung. D. 15 nov. 1869 firades förmålningen och furstinnan Elisabeth lemnade sitt barndoms hem, jagtslottet Monrepos, för att utbyta det stilla lifvet där mot residenset i Bukarest, hufvudstaden i det östeuropeiska konungariket.

Många af de stränga vanor i hvilka drottning Elisabeth blifvit uppfostrad, förde hon med till sitt nya hem »an den schöner blauen Donau».

Om den tidiga bekantskapen med sorg och smärta lärde henne tålmod och undergifvenhet, så lärde den henne äfven kärlek till arbete, och det är en oerhörd flit hon inom alla områden med nål, penna och pensel ådagalägger. Tidigt om morgonen är hon uppe; ljudlöst, för att ej väcka sin gemål, tänder hon sin lampa, och långt innan omgifningen i hennes residens vaknat, och långt innan solstrålarne väckt Bukarests innevånare ur deras morgonsömn, har deras drottning länge och flitigt arbetat vid sitt skrifbord.

Frukterna af denna arbetsförmåga äro af stort intresse. Först sysselsatte hon sig hufvudsakligast med öfversättningar af rumäniska sånger, till största delen handlande om moderskärlek och modersorg. Dessa utkommo i »die Gegenwart» under pseudonymen E. Wedi. Måhända var detta en källa till tröst för hennes eget sörjande modershjärta; det var just samma år eller 1874 hon miste sin lilla dotter.

Hennes första originalarbete — två dikter, »Sappho» och »Hammerstein», — utkom 1880.

1881 utgaf hon ett band »Rumänische Dichtungen»; kriget mot turkarne 1877—78 födde därjämte några fosterländska sånger, som i rumänisk öfversättning vunnit stor anklang bland folket.

Därefter följde flera arbeten, såsom »Stürme», »Jehowah», »Die Hexe», »Ein Gebet» m. fl. Hennes sista arbete, som, om det ej redan utkommit, inom kort blir synligt, är ett slags huslig andaktsbok »Meine Ruh», hvilken skall innehålla en dikt, sonnett eller ett tänkespråk för hvarje månad och dag af året.

Det är ur hennes nyss utkomna, just för denna författarinna egendomliga arbete, »Leidens Erdengang», en större sago-cykel, vi i dag meddela en kort profbit.

12. Sorgen.

Ur »Leidens Erdengang», Sago-cykel af

Carmen Sylva

(Drottning Elisabeth af Rumänien).

Sorgen var ett vackert spensligt barn med ett af svart hår omgifvet ansigte. De fina läpparne voro nästan alltid slutna, de svarta ögonen så sorgsna, att ingen kunde se dem utan att gråta. Det stackars barnet hade intet hem, det vandrade utan hvila från ort till ort. Än gick det in i de fattiges hyddor, än i de ricks palats.

Det var så stilla och bedröfvadt, att alla öppnade sina dörrar för det. — Dock sällsamt: hvar och en som såg in i dess ansigte greps af en outhärlig smärta. En förlorade sitt enda barn, en annan ära och rikedom, en tredje blef oskyldigt förföljd af sina fiender, en fjerde, i förtid gränad, bragtes af sina barn i grafven. Eller ock uppkom det split mel-

lan äkta makar, eller kastades någon af familjen på sjukbädden och låg där fängslad under många år. Man såg förvånad på hvarandra, man kunde icke förstå hvarifrån denna motgång kom; ingen viste att han själf öppnat dörren för den stilla bleka Sorgen, och att han själf kallat henne till sitt bord. Stundom kom det stackars barnet samma väg tillbaka och erfor då, hvilka förfärliga gåfvor det utstrött. I lång tid undvek det sedan att besöka samma hus.

Det hade dock fått flera människor kärare än andra; efter dessa längtade det ständigt och märkte ej alltid, att det besökte dem för ofta. Dem drabbade då olycka på olycka, tills det sorgsna barnet åter grep vandringsstafven och med tungt hjärta och våta ögon sade dem farväl.

Det vandrade stilla sin väg fram, icke stormande, icke brådskande, och dock var dess gång hastigare än bärgströmmen, hastigare än vestanvinden, och det besökte alla människor.

Förfärligast var det, när det slöt sig till barn och de stackars små miste sina föräldrar eller grepos af långvariga sjukdomar, så att deras vackra små ansikten blefvo lika bleka och fina som Sorgens, och deras ögon lika mörka och bedröfvade. När Sorgen såg detta, grät hon bittert och ville under lång tid därefter ej se något barn, ja vände bort sitt ansigte, där barn lekte.

En dag låg Sorgen under ett äpleträd och såg på de små vackra rödkindade äplena, hvilka man kunde bli helt glad af att betrakta. »O, kära äpleträd», utbrast Sorgen, »gif mig sådana röda kinder, så blefve människorna långt vänligare emot mig.»

»Nej», sade äpleträdet, »hade du vackra röda kinder, så skulle man icke längre med så stort medlidande emottaga och hysa dig.»

Bedröfvad reste sig Sorgen och gick vidare. Då kom hon till en trädgård vid floden, i hvilken fåglarne sjöngo, så att man kunde bli glad af att endast höra därpå. »Ó, I kära små fåglar», sade Sorgen, »skänken mig er vackra sång, på det jag må glädja människorna!»

»Nej, kära barn», kvittrade fåglarne, »kom du icke så stilla och gick du icke så sakta, så skulle människorna icke så fort glömma dig och de, skulle märka, att du är Sorgen och bringar smärta.»

Vidare vandrade den stackars Sorgen och kom till en stor skog. Det doftade så härligt och foten trampade mjukt på den täta mossan under träden. Här och där stulo sig solstrålarne genom det hviskande löfverket och dallrade och dansade fram och tillbaka på mossan och förgylde de vissna löf-

ven. Det var vackert att se. Trött lutade sig Sorgen emot ett träd. »Här kan jag färdas utan att bringa smärta; här kan jag hvila, utan att någon ser sig sjuk på mig.»

Då smög en solstråle fram mellan löfven, såg de vackra mörka ögonen, sprang in i dem, lyste klart upp i dem och trängde ända in i Sorgens hjärta. Hela skogen såg det underbara skimret i det fina flickanletet och ett brus af glädje och beundran gick igenom den. Men Sorgen viste icke att hon blifvit skönare; hon kände blott solstrålen skälftva varmt och ljuft i sitt hjärta.

»O, kära skog», ropade hon högt, »skänk mig en enda af dessa tusen solstrålar, så skall jag blifva lycklig.»

Då blef det med ens dödsvyst i skogen, träden sågo sorgsna på hvarandra, solstrålen försvann från Sorgens öga, snuddade förbi en glänsande ödla och dolde sig under de höga ormbunkarne.

»Stackars barn», sade en gammal ek, »en enda solstråle skulle göra dig för vacker; människorna skulle kalla dig för ofta till sig, och då skulle de komma att bära smärtor, som öfverstege deras krafter. Du måste lefva utan glans och utan värme.»

Vid Sorgens fötter föll långsamt en tår ned på skogsmarken. Den doftade ljufligt tack för dagen.

Utan hvila gick flickan vidare och kom till en stor stilla sjö. Intet rörde sig; blott aftonen skred, betäkt af skuggor, hän öfver vattnet, rundt omkring honom följde rosenröda strimnor, och här och där blinkade en stjärna på den stilla ytan. Sorgen fuktade sin fina hand i sjöns vatten och lade den på sin panna. Äfven henne kom aftonen förbi och hviskade: »godnatt! Sof utan drömmar. Glöm det som trycker dig!» Hon såg länge efter honom och suckade sakta: »en gång har jag funnit hvila i skogen; en gång har jag med solstrålen i mitt hjärta glömt min tunga börda; detta är förbi!»

Försjunknen i drömmar, stirrade barnet ned i sjön; det började blåsa kyligt och i dimmorna sväfvade undiner hän öfver vattnet.

Då såg Sorgen ett rödaktigt ljus falla ned i sjön; större och klarare än stjärnorna fortfor det att lysa genom natten. Då hon slog upp ögonen, märkte hon att ljuset kom ifrån ett hus på stranden; det var tätt öfvervuxet af murgröna och skenet föll ut genom det öppna spetsbågsfönstret.

Huru underligt, tänkte Sorgen, här har jag ännu aldrig varit och dock fins det någon, som vakar därinne.

Hon smög sig bort till fönstret. Där satt en sällsynt skön kvinna med snöhvitt hår; hon var iklädd en lång mjuk klädnad, och om hufvudet hade hon en fin duk. Hon skref

flitigt med säker hand i en stor bok, och mellan ögonbrynen låg ett fast och strängt veck.

Men kring de fina näsvingarne och läpparne låg den vackraste kvinlighet och den ädlaste hjärtegodhet. Sorgen stod försjunken i tankar; då sågo två underbart sköna grå ögon lugnt på henne och en djup, klangfull röst sade: »kom blott närmare, mitt barn, jag har redan länge väntat dig!»

Förvånad trädde Sorgen in — sådana ord hade hon ännu aldrig hört. På en gång kände hon sig omslingrad af mjuka armar, hon blef tagen upp i knät och kyst, och den sällsamma kvinnan sade: »kära Sorg, det var du, som måste finna mig; jag törs icke söka dig, ty jag kommer aldrig okallad. Jag är moder Tålomod, jag sitter här och lyssnar och vakar. Från sjön kan jag höra hvarje röst, som kallar mig. Ofta har jag följt dig i spåren, men ty värr icke alltid.» Vecket i pannan blef djupare. Sorgen gömde sitt hufvud vid det moderligabröset.

»O, följ alltid med mig!» bad hon sakta.

»Mitt barn, när du kallar på mig, kommer jag, och är du trött, så kom till mig. Jag skall skriva lifvets bok och jag har mycket att göra.»

Den stackars lilla Sorgen blef hela natten hos moder Tålomod, och nästa morgon vandrade hon styrkt vidare.

Då stod hela världen i blommor och grönt; det var höstens tid. Sorgen såg på vallmoblommorna och blåklinten och tänkte: »I arme, nu blomstren I och glänsen så gladt i solen, och ännu i dag skolen I brytas.»

En hurtig flicka stod på fältet och mäjade lika raskt som tre män. »Godmorgon, bleknos», ropade hon skålmaktigt, »kom hit och hjälp mig!» Med dessa ord kom hon springande och hennes blåa ögon lyste som solen själf.

»Hvem är du», frågade hon förvånad, när hon såg Sorgens mörka ögon.

«Jag är Sorgen, jag måste evigt vandra. Och hvem är du?»

»Jag är Arbetet; kan du icke se det? Kan du icke se, hur frisk jag är, och hvilka starka armar jag har?» Med dessa ord tog hon Sorgen som ett barn på armen och sprang med henne sjungande och skrattande hän öfver fältet.

Öfver Sorgens ansigte flög en lätt rodnad; hon log och sade: »följ med mig! Jag törs aldrig hvila och längtar dock så ofta därefter.»

»Det låter sig ej göra, lillsyster, ty jag måste sofva om natten för att vara frisk igen om dagen. Jag är öfver alt i verksamhet; jag måste vara lustig och glad, men om jag alltid skulle se dina ögon, skulle jag glömma bort att le. När du kallar på mig, skall jag komma, och jag skall stanna kvar, när du är gången och åter göra ansigtet glada.»

Sorgen skred vidare i den strålande morgonen ut i vida världen. Men Tålmod och Arbete höllo ord och blefvo hennes trofasta följeslagarinnor.

Ofta samlades de om aftnarne i huset vid den stilla sjön och läste eller skrefvo i livvets bok.

13. Föredrag.

Red:n af denna tidskrift har under vintern för en sluten krets gifvit några föredrag, bland hvilka ett framställde *Fredrika Bremer som brefskrifvare*, och ett par andra *qvinnofrågans framsteg under senaste år*. Ur programmet för de sistnämnde må följande här meddelas:

Program.

Tyskland: Föreningsväsendet. Qvinnoförvärfvsfrågan och arbetsmarknaden. Qvinliga läkare. Sjukvårdsfrågor. Skolväsendet och lärarinnornas ställning. Universitetsstudier. Tysklands första qvinliga filosofie doktor och hennes skriftställarskap. (Karakteristik der jüdischen Phantasie. — D:o der christlich germanischen Phantasie, m. m.) Litteratur. Afhandlingar för och emot qvinnofrågan. Den s. k. öfvervunna pessimismens ställning till frågan. Die Frauenfrage im Mittelalter. Frauenhirn, Frauenseele, Frauenrecht.

Frankrike: Kommunister och nihilister betraktade som stående utanför frågan. Qvinnofrågans pressorgan. Sociala missförhållanden. Yrkande på reform af lagarne rörande förhållandet mellan könen, utom och inom äktenskapet. Röst-rättsagitationen. »Femme qui tue et femme qui vote.» Gambetta och qvinnofrågan. Qvinnor inom embetsverken. Den nya skollagen. Qvinnor i skolkomitéeer, såsom inspektörer, m. m. Litteratur. Qvinnouppfostrans historia: Feodaltiden. Renässancen. Revolutionen. M:me de Sévigné, Jaqueline Pascal, Erasmus, Fénelon, M:me de Maintenon, Condorcet, M:me Campan. Det 19 århundradets trenne förnämsta qvinliga pedagoger. Camille Sée. Privilège ou liberté.